

Jőjjetek

1958. július-augusztus.
11. évfolyam, 7/8. szám.

Mit tegyünk?

Uj eseményt bizonyára nem tud meg ebből a cikkből az olvasó. Hisz az utolsó hónapokban újra helyet kapott a magyar név a világsajtó gyorsan cserélődő vastagbetűs szövegei között. Az emberek talán még ma is emlékeznek a művelt Nyugat-országokban, ki is volt Maléter és Nagy Imre, s há több név nem is jut eszükbe hirtelen, bizonyára tudják, hogy voltak „társaik” is, akiket az oroszok éppúgy kivégeztek, mint őket. — A bécsi Magyar Híradó július 11-én cikket közölt a magyar elítéltekről, sőt listát is az 1956 ősze óta publikált nevekké — 656 ítélet, 80 halálos. — Magyarországon kellett ahhoz élni, hogy értsük, hány lehetett azok száma, akikről nem szóltak a Kádár-kormány sajtóorgánumai, hogy el tudjuk képzelni, a 656 nyilvánosságra hozott ítélet közül hány volt *gyakorlatilag* halálos ítélet. Akik Magyarországról — vagy valamely más „népi demokratikus” országból jövünk, tudjuk, hánynak jelent az az élet ÁVO, bíróság, nyilvános vagy titkos perckörkusz nélkül is halált, s ezeket a halottakat *mi* felírjuk magunkban a Magyar Híradó listájára. Mert nekünk apánkat, anyánkat testvérünket, vagy magyar testvérünket jelentik ezek a soha vezércikkbe meg nem írt, meg nem jegyzett, szóba sem hozott halálos ítéletek.

Két év kellett hozzá, két számunkra relatíve nyugodt, bő esztendő, hogy ezekről a dolgokról gondolkozzunk, vagy, hogy papírra vessük őket. Mert otthon ilyen hírek hallatára behúzott nyakkal, begombolt kabáttal surrantunk volna tovább a hírsuttogó utcán, és egy csendes, pillanatig tartó borzongás után az új halottak is bevonultak volna tudatunk mélyére, oda, ahol a félelem fája veri fojtogató gyökereit. Itt azonban a félelmet ki kell írtani magunkból még akkor is, ha nem lenne egészen alaptalan, és vállalnunk kell — sokan talán mosolyogni fognak — az ezzel kapcsolatos *magyar teendők*et.

Első lépés: rendet teremteni magunkban. Mit kell gondolnunk ezekről az eseményekről?

Nekünk nem újdonság a sok kivégzés, ránk nem hathat a szenzáció bénító erejével. Hinnünk kell. Hinnünk kell, hogy a tőlünk messze álló, érthetetlen, sokszor kegyetlennek tűnő, történelem-irányító isteni logikának — ha most nem is kedvez nekünk, ha már régen nem kedvez is — igaza van, értelme, és célja. Hinnünk kell, hogy a jó és rossz harcában, mint rövid emlékezetünkben ritkán, vagy soha, egyszer végérvényesen a jó fog győzni. Hinnünk kell, hogy az oly sokszor előforduló igazságtalanság a kivétel, és az oly ritkán előforduló jó a törvény. Hinnünk kell, hogy a jó valaha, valahogyan győzelemre jut. Először is hinnünk kell. — Vajon jogunk van-e hinni? Vajon hittek-e az áldozatok az akasztófa alatt, puskacsővel szemben, hittek-e nyirkos börtönfalak közé lehelve utolsó lehelletüket, vagy utcán összeesve, betegágyon meghalva? — kérdezhetnénk. Csak egyet válaszolhatunk: igen. Különbön újra „beismerő nyilatkozatot” tett volna a Nagy-csoport, különben Magyarországon mindenki besúgó lenne és hóhérlégény, különben írának az írók — különben nem lenne szükség a pesti utcákon orosz tankokra. Erről a hitről otthon talán nem beszélnek ilyen formában, talán még többet, mint mi, de ők is *hisznek*.

Másodszor: kérnünk kell. Kérnünk kell és hívunk kell a jó győzelmét. Kérnünk kell, hogy álljon meg a hóhér keze, hogy nyíljanak meg a börtönajtók, mert a hurok bármilyen szoros, körül fogja lassan Európát, a világot, mert itt is, ott is atomlövedékek tekintenek hunyorgó szemünkbe, és ma még csak *róluk* van szó, akik ott vannak vagy ott *maradtak*, de holnap mindnyájunkról lehet szó, rólam és rólad, meg azokról, akiknek ma fontosabb az elrepedt olajvezeték, az állami kanális, az amerikai gazdasági krízis, mint hívó társaink halála, akik nem hisznek, és nem is nem hisznek, akiknek ma mindegy.

S ha mi magunkkal rendben vagyunk, akkor

szólnunk kell. Mi nem felejtjük el a 656 elítéltet, és a számtalan el-nem-ítélt elítéltet, mert mi még tudunk suttogni, mert mi még körül-nézünk, mert mi még tudunk félni. Holnap és holnapután még látni fogjuk a lapok címképeit, a fekete nagybetűket, ha már ezek helyén új filmsztárokat vásárol a művelt újságolvasó magyar tragédia helyett, mi még látjuk a Fehérkereszt mellett az apróbetűs felírást egy elesett forradalmár alig beföldelt teste felett, és ahová nézünk, mindenütt sírfelírást látunk. Nem azért kell szólnunk, hogy mi el ne felejt-sük. És nem azért kell szólnunk, hogy mi változtassunk. Hisz holnap is lesz börze, és holnap is lesz sztár, és csőrepedés, és minden, minden lesz holnap is, és az ENSz holnap is összeül és jelentést tesz. De azért kell szólnunk, hogy akiknek még van emlékezőtehetségük, akik még tudnak érezni, azok emlékezzenek, azok érezzenek. Tanítsuk meg őket kis és nagy nevekre, ismertessük meg velük a félelmet, mutassuk meg nekik magunkat borzongva és megizzadva. Ha magunkkal rendben vagyunk, akkor szólnunk kell. Szólnunk kell arról, hogy hiszünk, hogy higgyenek, és szólnunk kell arról, hogy kérünk, akarunk, hogy kérjenek és akarjanak.

Nem Eisenhower és nem Hruscsov, nem az ezelőtti és nem a következő, hanem a mi értelmünket meghaladó isteni logika irányítja a világ történelmét, és ha — bizonyára nem céltalanul — ide küldtünk, élünk kell, élünk kell a nekünk adott, ránk kimért, ránk bízott életet, élünk kell, hogy a mai újság szenzációját ne fújja el a holnap szele, hogy a tegnapi halottak a művelt Nyugat emlékezetében holnap is éljenek, és figyelmeztessenek, hogy aki még nem adta el igazság-részvényeit a nagy baisse hallatára, az higgye, egyszer értékesek lesznek még ezek a papírok, hogy ha ma nevetnek is a jó hívein, az Isten beláthatatlan útjai mégis csak, egyszer csak a jó híveinek diadalához vezetnek.

Uj eseményt nem tudott meg az olvasó, talán egyéb újat sem. Nem is szenzációnak szántam ezt a cikket. Hanem bizonyágtételnek a hit, az akarat és a szólás mellett, és gyengévilágú gyászgyertyának — percig égő gyászgyertyának élő halottaink emlékezetére.

KÉZDY ATTILA

Belgiummal kapcsolatos cikkemben már kifejtettem, hogy a protestantizmus Németalföld északi részén a 16. és 17. század folyamán jutott szabad vallásyakorlathoz. Ebben az időben a protestantizmusnak, akár szigorú református, akár szabadelvűbb alakjában, megvolt a lehetősége arra, hogy rányomhassa bélyegét Hollandia közéletére és kultúrájára, még pedig olyan alaposan, hogy az ma is világosan kiütözik. Ezt a tényt az sem homályosítja el, hogy a római katolikus egyház a nép egyes rétegeit mindig a magáénak vallhatta. A katolikusok száma a 19. században csökkent, de századunkban újból emelkedést mutat. Az 1947. évi népszámlálás a következő számadatokat szolgáltatott: római katolikus 38.5%, Ned. Hervormd (református) 31.1%, Gereformeerd (szigorú református) 9.7%, egyéb vallású 3.7%, felekezeten kívüli 17%. Az összes protestánsok száma tehát alig haladja meg a római katolikusok számát. Jól meg kell gondolnunk tehát, hogy mit mondunk, ha Hollandiát protestáns országnak nevezzük.

Először vizsgáljuk meg a római katolikus egyház helyzetét. A 18. század végéig erős kisebbséget képezett, amely nem tarthatott nyilvános istentiszteleteket s hívei nem tölthettek be közhivatalokat. A róm. kat. egyház még püspöki szervezetétől is meg volt fosztva és „missziós terület”-nek minősült.

Ez az egyház csak a francia uralom idején kapta lassanként vissza jogait. Míg ez az emancipációs folyamat szervezeti vonatkozásban kb. a múlt század közepén befejeződött, addig más vonatkozásban, a róm. kat. hívőknek a nemzet életében betöltött szerepe tekintetében úgy látszik csak most érte el teljes kialakulását. A róm. katolikusoknak sok időre volt szükségük, hogy kisebbségi érzetüket leküzdhessek.

A két déli tartomány — Noord Brabant és Limburg — jóformán mindig katolikus maradt. Az életforma és vallásos élet itt egészen más, mint a nagy folyóktól északra eső területen, ahol a róm. katolikus kisebbséggel öntudatos protestantizmus áll szemben, amely még mindig a nemzeti eszme letéteményesének tartja magát. Ez a kisebbségi helyzet viszont a róm. kat. egyházat nagy erőfeszítésekre készítette, nemcsak azért, hogy elvesztett pozícióját visszahódítsa, hanem azért is, hogy saját szellemiségének magas színvonalát fenntarthassa. Bár a nagy városokban emelkedik az egyházon kívüliek száma, a lakosság többsége híven ragaszkodik egyházához és a gyülekezeti munka is jónak mondható.

A róm. kat. egyházat, épen úgy mint Belgiumban, itt is a szervezetek sűrű hálózata veszi körül. A római katolikusoknak saját politikai pártjuk, rádiótársaságuk, szakszervezetük, ifjúsági mozgalmuk, jótékonyági intézményeik, stb. ¹⁾ megadja a lehetőséget arra, hogy saját köreiken belül maradhasanak és anyagi erejüket gyűjtések útján gyarapíthassák. Az együttműködés megtagadása más felfogásúakkal szemben itt kevésbé ütközik ki, mint Belgiumban. Emellett tanuszkodik pl. a Katolikus Néppárt és a szocialisták között 1945 óta fennálló koalíció. Lelkigondozói vonalon is találunk itt-ott kapcsolatot a protestánsokkal s ez a megszállás idején még erősebb volt. A katolikusok jó sajtója olyan szerzőkkel rendelkezik, akik prózáját és költészetét vallásos szellem hatja át, a tudományos világban pedig utalunk a nijmegeni Róm. Kat. Egyetemre. Így tehát a róm. katolikusok méltó helyet foglalnak el a holland közéletben. Sőt néhány élenjáró személyiségre is hivatkozhatunk, akik áttértek a róm. kat. vallásra. Ez néhány protestánst, aki attól félt, hogy Hollandia bizonyos idő múltán túnyomóan katolikussá válik, az u.n. antikatólikus mozgalom megindítására készítette.

Viszont hogyan állunk a protestantizmussal, amely kezdettől fogva meg volt osztva Hollandiában? Amikor a kálvinisták harcos vallásos meggyőződésük és a szabadságharcban való részvételük révén protestantizmusuk saját formája számára vívták ki az első helyet, a szigorú református (kálvinista) egyházból állam-egyház lett, a többi protestáns csoportokat csak megtűrték, de az u.n. doopsgezind-ek és lutheránusok kivételével nem ismerték el. Az egyháznak és az államnak 1797-ben történt elválasztása után a Református Egyház sokat veszített befolyásából, azonban a Ned. Hervormde Kerk ma is legerősebb egyház, amely szívesen nevezi magát a nép egyházának. A 19. század liberalizmusa és modernizmusa idején sok hívet elvesztette, ami a református zsinat vezetését, amely nem volt hajlandó sem az orthodoxiát, sem a szabadelvűséget választani, megbontotta; ennek eredményeképpen mindkét irányzat részéről új egyházközösségeket alapítottak. A „Gereformeerde Kerken van Nederland” nevű egyház magát a régi állam-egyház jogfolytonos utódának tekinti; az egész világon ismert Kuyper Ábrahám arra törekedett, hogy — egyházban és kultúrában egyaránt, — a kálvinizmusnak új, modern formát adjon. Ez az egyház 1886-ban alakult meg. A szabadelvű egyházak közül megemlíthetjük a Remonstráns Egyházat, amelyet még 1619-ben alapítottak és amely a 19. században erősen előtört.

Ez a megosztott protestantizmus szomorú képet nyújt, ha a nagy katolikus egyházzal és a 17%-nyi felekezeten kívüli állítjuk szembe. Abból a felismerésből kiindulva, hogy ez a széttagoltság Isten előtti vétek, amikor a gyakorlat megköveteli az együttműködést, ugyanakkor pedig annak tudatában, hogy az egyházak a vallástól való elhidegülés mai korában most nyílt hitvallásra kényszerülnek, mindenütt növekszik az egység iránti vágy. Ehhez még az is hozzájárul, hogy a legtöbb hollandiai protestáns egyház hitvallás tekintetében igen közel áll egymáshoz. Legtöbbje tagja az Egyházak Világtanácsának (a szigorú református egyház, a Gereformeerde Kerken, nem) és országos viszonylatban a Németalföldi Ökumenikus Tanácsban (Ned. Oecumenische Raad) tömörülnek. Különböző egyházak tárgyalásokat folytatnak egyesülésük tárgyában. A hollandiai protestánsok túlzott individualizmusa miatt azonban nem lehet rövid időn belül egységes hollandiai evangéliumi egyház megvalósulására számítani.

Másrésről ez az elkülönülés viszont kedvező hatással van a hívők egyházi életére; kénytelenek választani a különböző egyházak között és ezért választásukért ki is kell tudni állniok. A hollandok régóta arról nevezetesen, hogy érdeklődnek teológia iránt, — ami nem azonos fogalom a vallásossággal! A Biblia itt már korán elterjedt és ma is igen olvasott; a 17. századból eredő u.n. Allami Fordítás (Statenvertaling) mellett, — amelyet most általában elavultnak tekintenek, — 1951-ben a Holland Biblia Társulat (Ned. Bijbelgenootschap) új bibliafordítást adott ki. A templomi éneket, főleg a zsoltárok alakjában, sokan ma is nagyon szeretik. Kísérleteznek az 1773-ból származó elavult rímek megváltoztatásával. Nagy számban adnak ki teológiai és vallásos tárgyú műveket és ezeket sokan olvassák.

Szabadságáért vívott küzdelme révén a hollandiai protestantizmust megalakulása óta erős öntudatosság jellemzi. Ez helyenként vallásos sovinizmussá fajult. Azáltal, hogy a kálvinista befolyás következtében a protestantizmus ebben az országban nagy hatással volt a közéletre, egyesek hajlamosak országuk történetében az isteni gondviselésnek különös bizonyítékát látni. Jellemző az „Isten, Németalföld, Oranje” ²⁾ politikai jelszó felhasználása

egyes irányzatok részéről. Itt kell megemlítenünk azt is, hogy a múlt században, főleg az említett Kuyper Ábrahám (teológus, történész, újságíró) fellépése óta, protestáns keresztény pártokat alapítottak. Ez olyan jelenség, amellyel másutt sehohsem találkozunk. Az u.n. Forradalomellenes (Antirevolutionnaire), a Keresztény-Történelmi (Christelijk-Historische) és a Politikai Református (Staatskundig Gereformeerd) párt a protestáns keresztényeket az egyház keretén kívül akarják megszervezni, hogy ilymódon a politikában meghatározott protestáns államfelfogást juttassanak érvényre. Erre a bibliában is találunk alapot, sok protestáns azonban mindig attól fél, hogy az emberek a változó viszonyoktól függő egyéni politikájukat így Isten nevével azonosítják, és ilymódon Isten nevével visszaélnék. Ezért van az, hogy e pártokon kívül is találunk meggyőződéses protestánsokat, így főleg a Szocialista Pártban, amelyben a protestánsoknak (a katolikus és humanista munkaközösségek mellett) saját munkaközösségük van. A protestáns pártok befolyása abban az időben érezte különösen hatását, amikor arról volt szó, hogy a különleges (keresztény) oktatást egyenjogúsítsák az állami (neutrális) oktatással.

A protestáns pártokon kívül hasonló célból különféle szervezetek is alakultak, így tanügyi és szociális gondoskodás céljából alakult intézmények, valamint kulturális, társadalmi és hasonló célú szervezetek. A közélet Hollandiában épen ezen életszemléleti és vallási szervezetek révén erősen tagozódott: a protestáns, katolikus, szocialista, sőt liberális vagy szabadongondolkodó hollandok mind saját intézményeikre támaszkodnak.

Jelenleg a Katolikus Néppárt (Katholieke Volkspartij) és a Szocialista Párt (Partij van de Arbeid) mellett a két legnagyobb protestáns párt is részt vesz a kormánykoalícióban.

Kulturális téren a lakosság protestáns része azonban már sohasem tudta azt a régi befolyását visszazerezni, amellyel a 17. században, az u.n. Aranykorban rendelkezett. Akkoriban sok képzőművészt és a tudomány minden ágának művelőjét hatotta át és irányította a keresztény hit. Utána visszaesés következett be, amidőn pedig a racionalizmus és romantika, a liberalizmus és szocializmus térhódításával új utak nyíltak, ez a protestáns körök részéről nem mindig kapott elég támogatást. A múlt század vége óta ugyan mutatkoznak törekvések, amelyek a kálvinizmus behatolását célozzák a kultúrába és a tudományba; ezen irányzat központja a Kuyper Ábrahám által 1880-ban alapított amsterdami Szabad Egyetem. Azok azonban, akik nem tartoznak e csoporthoz (gyakorlatilag a kis szigorú református egyház — a Gereformeerde Kerken) ezt a neokálvinista kultúraszemlélyt gyakran szektáriusnak minősítik, annak ellenére, hogy a széttagoltság miatt semmiképpen sem lehetett volna jobbal pótolni.

A protestantizmus Hollandiában a második világháborúban kétségtelenül újra feléledt, azóta azonban újból bizonyos visszaesés tapasztalható. A róm. katolikus, valamint a humanista és szocialista irányzatok vonzóereje erősen megnövekedett, épúgy azonban az ökumenikus törekvés is. Ami az egyházi életet illeti, azt tapasztaljuk, hogy újra tudatosabbá válik az egyházhöz való tartozás. A régi Református Egyházat (Hervormde Kerket) a háború után átszervezték. A hívek ma sokkal inkább vesznek részt az egyházi életben, mint a háború előtt. A misszió, amely iránt a holland protestánsok mindig nagy szeretettel viseltettek (területük főleg Indonézia) a nagyobb egyházakban már nem társulatoknak, hanem magának az egyházközösségnek ügyét képezi. A vallással és bibliával szemben mutakozó nagy és állandóan növekvő közömbösögtől megriadva újra felkarolták az evangelizációt, mint apostoli hivatást és most ebben látják a keresztényiség nagy feladatát.

IGE

„Ne legyen... istentelen mint Ézsau, aki egy ételért eladta elsőszülöttségi jogát.”

(Zsidókhöz írott levél 12 : 16.)

A fenti ige Ézsau és Jákób történetének egyik jólismert jelenetét idézi emlékezetünkbe.

Ézsau fáradtan és éhesen tért haza: egész nap vadászott, de sikertelenül. Jákób éppen valami főzeléket készített vacsorára. A fővő étel jó szaga még fokozta Ézsau étvágát és a maga durva módján azt mondta öccsének: „Engedd, hogy ehessem a veres ételből, mert fáradt vagyok.” A ravasz Jákób kihasználva a kitűnő alkalmat így válaszolt: „Add el hát nekem azonnal a te elsőszülöttségedet.” Ézsau minden gondolkodás nélkül elfogadta az ajánlatot. „Ime én halmi járok, mire való hát nekem az én elsőszülöttségem?” Ezt még esküvel is megerősítette. Akkor adott neki Jákób az ételből. Így kótyavetyélte el Ézsau egy tál lencséért az elsőszülöttségi jogát.

A szentíró Ézsaut intő például állítja a keresztyének elé. „Ne legyen senki istentelen mint Ézsau, aki egy tál ételért eladta elsőszülöttségi jogát”.

Világos, hogy ezzel a példával nem csupán egy régi történetet akart feleleveníteni. Meg kell értenünk a történet szellemi jelentését is.

Izrael népénél az elsőszülött nem csupán azt jelentette, hogy valaki a legidősebb fiú a családban, hanem egyúttal azt is, hogy őt az Úrnak kell szentelni. „Enyém minden elsőszülött” mondja az Úr (4. Mózes 3 : 13). A pusztai vándorlás idején a léviták léptek az elsőszülöttek helyébe, abban az értelemben, hogy ők az Úrnak voltak szentelve, az Ő szolgálatában állottak.

A Zsidókhöz írott levél beszél az elsőszülöttek gyülekezetéről, amin a „közönséges keresztyén anyaszentegyház” érti. Hiszen a keresztyén ember isteni hivatása: Krisztus nevét e világban megvallani, önmagát elő hálááldozatul Neki szentelni és szabad és jó lelkiismerettel a bűn és a Sátán ellen harcolni. (Heidelbergi Káté, 32. kérdés.) Vagyis: az Úrnak szolgálni.

E szerint tehát akik az Egyház tagjai, akik a kegyelem szövetségébe felvétettek, azok szellemi értelemben: elsőszülöttek. Te is, Keresztyén Testvérem. Azonban ne gondold, hogy te most már minden eshetőség ellen biztosítva vagy. Ézsau Izsák elsőszülött fia volt, viselte a szövetség jegyét, mégis kiesett a kegyelmi szövetségből. Benne látjuk, hová süllyed az, aki elszakad az élő Istentől és anyagi előnyért elcseréli a lelki áldást. A keresztség által Te is felvétettél, Testvér, Isten kegyelmi szövetségébe. Ez nagy kiváltság. De ha az Istenbe vetett hitet és a Neki való engedelmisséget megtagadod, akkor a külső jel Neked éppúgy nem biztosítja az üdvösséget, mint Ézsauinak.

Az elsőszülött fiú Izraelben kettős részt kapott az örökségből (5. Mózes 21 : 17). Szellemi értelemben véve: kettős részt az áldásból. A földi javakban — különböző mértékben ugyan

Bármennyire is csábító volna ezen elmékedések alapján a keresztyénségnek mai belgiumi és hollandiai helyzetéből általános következtetéseket levonni, sőt a jövő fejlődésre vonatkozó gondolatokat szólni, jobbnak látjuk ezt mellőzni. A legjobb, ha mindenki maga alkotja meg ítéletét.

¹⁾ Tekintettel a holland társadalmi élet világnézeti tagozódására megjegyzendő, hogy ezen eszközökkel a különböző nagy vallási és világnézeti csoportosulások valamennyien rendelkeznek. (Szerk.)

²⁾ A holland királyi ház neve. (Szerk.)

—, de minden teremtmény részesül. A pogány, az istentelen épp úgy, mint a hívő. Sőt a hitetlenek e világban sokszort több előnyt és nagyobb gazdagságot élveznek, mint Isten gyermekei. Azonban a fönti értelemben vett kettős részt: a szellemi áldást a pogány és az istentelen nem kárpója meg. Ezek a javak: a bűnbocsánat, a szív békessége, a Szent Lélek által való öröm, az örök élet és az üdvösség. Isten ezt az áldást csak az Ő gyermekeinek adja. Ezek értéke sokkal nagyobb, mint minden földi javaké együtt.

Ézsau nagyon anyagiasságos lelkű volt. Abban a pillanatban azt a tál főzeléket többre értékeltte, mint elsőszülöttségi jogát, Isten áldását.

Testvér, mi jelent többet a Te számodra? Földi boldogság, anyagi előny, érzelmi élvezet, vagy a Krisztusban való új élet és az üdvösség?

Isten az Úr Jézus Krisztusban kegyelmét, szeretetét és áldását kínálja fel Neked. Ha azonban Te e helyett múlt és csalóka földi élvezetet, anyagi előnyt választasz, akkor Te is Ézsau bűnét követed el.

Ézsau később keservesen megbánta könnyelmű tettét, jóvá tenni azonban nem tudta. Az elsőszülöttségi jogot és áldást, amit megvetett, nem szerezhetette többé vissza.

Testvér, ne cseréld el értéktelen anyagi dolgokért a lelked üdvösségét.

Te arra hívatál el, hogy áldást örökölj!

K. J.

„Sei gegrüßet Jesu gütig”

Bach orgonakoncert Münchenben

A Márkus-templom ablakai meghitten hívogató fényvel világítanak a szélesretágult alkonyatban. A közönség összesűrűsödik a bejáratnál. Majdnem csupa fiatalok. Lám, a rock-and-roll nem kaparintotta kezébe teljesen az ifjúságot. A pénztárnál egyetemista lányok, fiúk állnak hosszú sorban, vagy háromnegyedórája, az olcsó jegyekért. Ahogy élményre-váró arcukat nézem: egy emlék merül fel bennem, Braziliából. Szombat este volt, könnyű eső szitált Copacabana felett s a baráti kör egyre sűrűsödő cigarettafüstjében közénk telepedett a honvágy. „Milyen is volt Európa?” — vetette fel valaki a kérdést. Töredékesen jött a felelet: Mozarti kamarazene a salzburgi Residenz udvarán... Shakespeare előadás az Old Vic boltívei alatt és... és Bach orgonakoncert egy németországi templomban...

Egynegyed kilenc. A templom zsúfolásig telve. Nyílik az ajtó s belép az est szólistája: Karl Richter professzor. Szőke, hullámos haj, markáns profil, mely mintha középkori német falképről került volna ide. A világ egyik legnagyobb, legzseniálisabb Bach szakértője és tolmácsolója, mindössze harmincöt éves. Előtte a kottartón, egy fehéren világító kis papírlap minden támpontja: a nyomtatott műsor. Partita über „Sei gegrüßet Jesu gütig”. — Trisonate Nr. 5. C-dur. — Präludium und Fuge E-moll. — Toccata, Adagio und Fuge C-dur. — Präludium und Fuge Es-dur.

Karl Richter beállítja a regisztereket. Halálos csönd. Aztán kialszik a kórus felső fényvetője. Csak két olvasólámpa világít. És ekkor megszólal az orgona.

Honnan ez az áhítat, ez a csipkefinom futam-szövevény? Először fuvolahangon szól, mintha valami angyal fujná, aztán bánatos, szelíd gordonka társul hozzá. Az áhítatosan megindított alaptémára egyre erősödő fugák felelnek. Felkapják a vezérszólamot, egyre terebélyesebb gördítik s a tétel végén, tékozló bőkezűségük füllel szinte már nem is követhető, négyfelől ölelkező gótikus íveket futtat össze.

Lehet, hogy ez a zene az ember által égből lehozott tűz? Mintha a Jóisten a legmagasabbrendű kifejezési formát adta volna vele a művész kezébe: „Beszélj az Örökkévalóról.” Mert a bachi zene mindig erről beszél. Különbözően már rég kihunyt volna ez az áhítat, ez a senki és semmi által meg nem zavarható odaadás, amely égi finomságú hangon hinti szét a köszöntést a templomban: „Sei gegrüßet Jesu Gütig” — légy üdvöz, Jóságos Jézus! Egy felsőbb küldetés tudata nélkül nem düböröghetne így az E-moll praeludium és fuga. Nem kiáltaná félreérthetetlenül a hallgató felé: „Higgy az életben! Az áldozat és szolgálat építő erejében. Nem győzhet az öldöklés, a halál.”

Az ember nem tud betelni ezzel a zenével.

„Mindig ugyanazok a futamok!” — horkant fel egyszer egy laikus. Igen, felületesen nézve a hópehelyek is egyformák. Csak mikroszkópon át döbbenünk rá, hogy mégcsak két hasonló sincs közöttük.

Különös: mennyire hozzátartozik a hallgatóság is egy koncerthez. Protestáns templomhoz mérten feltűnően sok apáca. Aztán diákok, hóféhérszakállú professzorok s fiatal munkások. És *hogyan* hallgatják Bachot. Félrehajtott fejjel, behunyt szemmel oldódnak fel az áhítatban. Szintúgy a földszinti padosorokban helyet foglaló hindu, arab, kínai látogatók. Hirtelen az az érzésem, mintha az egész földgolyó itt lenne.

Vége az utolsó preludium előtti szünetnek s egyszerre szükségét érzem annak, hogy *lassam* is ezt a zenét. Érdekel: hogyan készül, milyen műhelymunkával. Leülök hát a lépcsőre, az orgonista közelébe. Amint megkezdődik a játék, szinte visszafojtom a lélegzetem. Karl Richter, amikor jobbja szabadon marad, kiütemezi vele a bachi zene fenséges dinamikáját. Arca, egész alakja feloldódik abban, amit játszik.

Igen, itt lesz az ember először, igazán szabad. Itt kap útmutatást: merre menjen. Itt hull le róla minden nyűg, teher, súly, ami az anyag börtönéhez köti. Ezért a hallgatóság áhítata. Ezért érzik megtisztulva magukat. Ugy is mondhatnók: kimenekülnek kínzó, tudatalatti nyugtalanságukból, bizonytalanságukból, apró, mindennapi félelmekből. A holdbéli üdvösséget hajszoló rakéta-korszakban, az egyre inkább eluralkodó, pénz utáni loholásban mind messzebb kerül az ember önmagától, mind reménytelenebbé, üresebbé válik. Bach zenéje visszavezet bennünket önmagunkhoz s megmutatja az utat: merrefelé tágíthatjuk szabadságunkat, örömünket, lehetőségeinket olyan végtelenre, mint semmiféle műbolygó segítségével sem.

Gyorsulnak az ütemek. Az orgonista lába villanva repül ide-oda s amikor az oktávosan feldübörgő, két regiszteren száguldó kéz-futamokra, két ellentétesen felépített, dübörgő pedál-fuga kapcsolódik: zeng az egész templom. Elhangzik az utolsó akkord.

Karl Richter egy cseppet összegörnyed, de nem fáradt. Ráhúzza a redőnyt a billentyűzetre s elsőnek siet ki a templomból. Milyen nagyszerű, hogy nem lehet tapsolni! Milyen ideillő, hogy a művész nem vár autogram-vadászokra, vagy öreg zeneértők elragadtatott véleményére. Amint kiér a kapun: fejébe húzza svájcisapkáját, felgyúri kabátgallérját és cigarettára gyújt. Betér egy kis mellékutcába, ahol egy romház előtt áll Opel Rekordja.

Ez a reális beféjezés mitsem vesz el az est élményéből. Ugyanaz az erő hozott össze művészt és hallgatóságot, mint valaha, a Tamás-templomban. S éppolyan bensőséggel szállt az ég felé a köszöntés is: „Sei gegrüßet Jesu Gütig...”

KONKOLY MIKLÓS

Munkácsy és Hollandia

JEGYZETEK

Az amszterdami „Rijksmuseum”, Európa egyik legnagyobb és legismertebb múzeuma, ez évben ünnepeli 150 éves fennállását. Ha erre az elmúlt 150 évre visszatekintünk, találunk benne jónéhány olyan momentumot, amely bennünket, magyarokat érint, nekünk mond a legtöbbet.

Mielőtt a Rijksmuseum jelenlegi épülete 1885-ben megnyitotta kapuit, a műkincsek a Kloveniersburgwal-on levő méltóságos épületben, az ún. Trippenhuis-ben¹⁾ voltak elhelyezve, ahol ma a holland tudományos Akadémia székel. A bejáratnál vendégek könyv várta a látogatót, melynek aláírása azonban nem volt kötelező. E könyv a látogatók kb. egy tizedének aláírását őrizte meg a számunkra.

A világ minden tájáról jöttek a látogatók. Sok magyar névre is bukkanunk, ha a vendégek könyvben lapozgatunk. Miként manapság, valószínűleg ugyanúgy sétáltak ezek a magyarok a múlt században a grachtok mentén s talán egy ilyen séta alkalmából toppantak be a múzeumba, hogy a sokszor féihomályos termekben egymás hegyére-hátára felaggatott festményeket megszemléljék; — hiszen ezidőtájt a Trippenhuisben kellő világításról szó sem lehetett.

A vendégek könyv többek közt a következő aláírásokat őrizte meg számunkra:

1864. június 2.	B. de Székely
1870. november 18.	Ladislaus de Paál
1872. szeptember 30.	Munkácsy
1874. október 19.	Bruck Lajos
1878. június.	B. de Székely
	Than Mór

Paál László aláírása a Rijksmuseum vendégek könyvében (1870. nov. 18.)

Munkácsy aláírásának felfedezése ösztönzött arra, hogy felkutassuk, milyen hatást tett ő a maga korában Hollandiára, a holland emberre és a holland művészekre, — hiszen a holland világ annyira más, mint a magyar.

Munkácsy Mihály későbbi felesége, de Marches bárónő társaságában látogatta meg a múzeumot; akkoriban ugyanis a de Marches család colpachi (Luxemburg) kastélyában tartózkodott.

Munkácsy ezidőtájt költözött végérvényesen Párizsba (1872. január 25.). Midőn itt egy adott pillanatban kétely szállta meg saját művészetének tekintetében, e mély lelki krízisben hívta meg őt de Marches báró és felesége Colpachba, ahol Munkácsy a kastély éppen átépítés alatt lévő dohányzóját festette ki.

Colpachi tartózkodása után Párizsba visszatérve a festmények egész sorát hozta létre, melyek az akkori festővilágban nagy nevet biztosítottak számára. E helyütt csak két vásznát említjük meg: Milton (1878. New-York, Lennón Library) és Krisztus Pilátus előtt (1881. Philadelphia, Wanamaker áruház) című festményeit.

Miltonával nyerte el az 1878. évi párizsi világkiállítás médaille d'honneur-jét, míg a „Krisztus Pilátus előtt” a látogatók ezreit vonzotta: Párizsban 200.000 Bécsben 55.000 Budapesten 65.000, Londonban 55.000, Liverpoolban 18.000, Manchesterben 160.000 ember nézte meg a festményt.

E számok láttára önkéntelenül is felmerül az emberben a kérdés, hogy mivel magyarázható e nagy siker. E kérdésre nem lehet könnyen választ adni.

Munkácsyt termékeny éveiben egy gazdag és termékeny művészi világ vette körül. Monet (1840—1926), Manet (1832—1883), Renoir (1841—1920) és Degas (1834—1917) 1874-ben állították ki műveiket Nadar-nál, Párizsban. Monet egyik vászna „Soleil levant, Impression”, adta nekik az „impresszionisták” gúnynevet.

Munkácsy kortársai közé tartozott Cézanne (1839—1906) és Van Gogh (1835—1890) is.

Az impresszionizmus azonban természetesen visszahatást váltott ki nem csupán a nagyközönség körében, mely nem volt szótlanul elragadtatva az akkori „mai” művésztől; egyes festőművészek mint pl. Van Gogh, szintén új utakat kerestek.

De Marches bárónő és Munkácsy Mihály aláírása a Rijksmuseum vendégek könyvében (1872. szept. 30.).

A „Krisztus Pilátus előtt” diadalmenete 1883 júliusában érte el Amsterdami, ahol a „Maatschappij Arti et Amicitiae” termeiben került kiállításra. Az ez alkalommal kiadott füzet²⁾, jellemző az akkori közvéleményre. Itt olvassuk, hogy e festmény a „mai” (az akkori) festőművészet „nagy eseményének tekinthető”. A füzet dicséri a kivitelezés eredetiségét s főleg a kompozíció tölti el csodálattal. Erről ezt olvassuk: „Az azonban, ami a legnagyobb csodálatra méltó s ami a magyar művész ezen alkotásában az első pillanatban meglep bennünket — a kompozíció. Ebben tűnik ki, ki az igazi mester.”

Dr. Pradervand Marcel, a Presbyteri Világshövetség főtitkára március első hetében meglátogatta az evangélikus egyházat Csehországban és a református egyházat Szlovákiában. Ugyanakkor beszélt a kormány képviselőivel is. A kormány részéről biztosították őt, hogy az egyházak képviselői a jövő évben engedélyt kapnak arra, hogy a Presbyteri Világshövetség gyűlésén Campinasban (Brazília) részt vegyenek.

10 éves szünet után újra megjelenik a magyar protestáns teológia régi folyóirata, a Theológiai Szemle. Főszerkesztője dr. Pákozdy László Márton a debreceni teológiai akadémia tanára. A folyóirat havonta kerül kiadásra, s terjedelme 48 oldal lesz.

A füzet továbbá szemérem veti a „mai művészetnek”, hogy hiányzik belőle a gondolat és a meggyőző erő s „ilymódon azután a természet hű tolmácsolása lehetetlenné válik.”

Továbbmenve a füzet Munkácsy egyszerűségéről és természetességéről beszél. „Misésem fárasztóbb és banálisabb, mint mindaz, ami túlhajtott és színpadias, — olvassuk. Egy erőteljes hangnak nem kell sikoltania, hogy megértsek s éppen azért, mert az igazi hangot ütötte meg, érint és hat meg bennünket (Munkácsy) műalkotása, aki élesen elkülönül az ún. realista iskolától, mely tehetetlenségét elvagy magasztosítván, a közönséges és visszataszító alkotások gyártásában gyakorolja magát s ilymódon az elferdüléseket és az eltorzulásokat összezavarja a dolgok igazi lényével.”

Ebben az összefüggésben figyelemreméltó Van Gogh egy levél is, melyet ebben az időszakban (1881—1883) írt testvéreinek, Theo-nak Párizsba. Van Gogh e levélben egy, Alfred Roll (1847—1919) „Une grève de Charbonniers” (Szénégetők sztrájkja) (1880) című festménye után készült fametszetről ír, melyet felvett gyűjteményébe.

„Ami Roll festményét illeti — írja Van Gogh — magam is átéltem egy ilyen esetet, s épp azt tartom szépnek e festményben, hogy ez azt a való helyzetet hűen adja vissza”. Odább ezt írja: „Ebben az egészben — a kompozícióban és a vonalakban — van valami nagyszerű és klasszikus, mint egy szép történelmi festményben; mindez olyan minőséget jelent, mely manapság ritka, mint mindig is volt és amiként ritka is marad. Ez (a festmény) Géricault-ra t. i. a Radeau de la Méduse-re, de egyúttal mégis Munkácsyra is emlékeztet...”³⁾

Ezekben az években biztos pontot kerestek sok festő. Kereste a kompozíciót és a vonalak klasszikus ideálját, mivel fenyegetett helyzetben érezte magát a szilárd formák szétmorzsolása közepette.

Munkácsy Mihály — mint ez a fenti idézetekből is kitűnt — ellensúlyozó erőként tekinthető e korban. Sikere többek közt ebből érthető. Ez az ellensúlyozó erő szükséges volt és szükséges is mindenkor.

T. Ubbens Magdolna.

¹⁾ A Trippenhuis nevét a Trip családtól kapta. Ez a kereskedő familia építtette e házat 1660—1662-ben. Építész: Justus Vingboons.

²⁾ Michel Munkácsy, Christus voor Pilatus. Tentoonstelling in de Kunstzalen van de Maatschappij Arti et Amicitiae, júli 1883.

³⁾ Verzamelde Brieven van Vincent van Gogh, 3. kiadás, 2. k., 49. s 50. ll., Amsterdam—Antwerpen, 1953.

Krúdy Gyula halálának huszonötödik évfordulójáról megemlékezett mind a hazai, mind az emigráns sajtó.

A Brüsszeli Világkiállításán április 20-án avatták fel azt a három pavillont, amely a protestantizmust képviseli. Az egyik, „A világitó Biblia”, a Bibliatársulatok munkáját szemlélteti, a másik a Kongóban végzett protestáns missziót tárja elénk, a harmadik a Protestáns Egyházak temploma. Itt naponként kétszer rövid istentiszteletet tartanak francia, német, angol és holland nyelven. Ezenkívül koncertek, előadások és felolvasások ismeretik a protestantizmus hatását a kultúra és művészet terén.

Az atomfegyverek problémája

Mint ismeretes, az atomfegyverek kérdése sok vitára adott alkalmat az utóbbi évek folyamán. A német kereszténységben ez a vita különösen éles formát vetett fel, mely a berlini zsinaton érte el tetőfokát. Prof. Gollwitzer — kinek orosz hadifogoly-naplójából néhány részletet közöltünk — és Niemöller lelkész az egyik oldalon s Asmussen lelkész és Prof. Thielicke a másik oldalon a legismertebbek azok közül, akik e vitát a német kereszténységben teológiai, erkölcsi és politikai vonalon folytatták.

A vita Hollandiába is átszapott s ott különösen a Wending című folyóiratban folyt. E vitának a folyamán jelent meg az a cikk, amelyből itt részleteket közlünk.

A cikk írója egy holland külpolitikus, aki mint ilyen nagy tiszteletnek örvend. Egyben komoly keresztény, aki többek közt igen tevékeny tagja annak a bizottságnak, melynek neve magyar fordításban így hangzik: „A Keresztény Felelősség Bizottsága az Európai Együttműködésért”.

Helyhiány miatt képtelenek voltunk, igen nagy sajnálatunkra, a cikknek figyelemre-méltó teológiai argumentációját és áttekintését az egész problémáról közölni. Iymódon elsősorban arra az áttekintésre kellett szorítkoznunk, amelyben az író részletesen jellemzi a jelenlegi világpolitikai helyzet keletkezését és annak mai képét.

E cikk egy vita folyamán íródott. Ez kitűnik többször is a szövegből, főleg pedig a cikk befejezéséből. Tekintettel a benne jelenlevő elvi és személyes elemre ezt a záróeszt, mely tulajdonképpen a magyar fordításban nem köztől részre vonatkozik, szintén közöljük. (Szerk.)

Ma a nemzetközi politikában az erkölcsi alapon álló cselekvés útja két mindenképpen elkerülendő rossz között halad épúgy, ahogy az ókori rege szerint a hajóknak Scylla és Charybdis szirtjei között kellett áthaladniok. A két fenyegető veszély, amelyet mindenképpen meg kell akadályoznunk: az atomháború és az orosz kommunizmus uralmának további terjeszkedése. A mai nemzedék előtt ilyen alakban jelentkezik az a bibliai bölcsesség, hogy a politikai életben mindig a békéért és az igazságért kell küzdeni. Nem a minden áron való békéért, mert ez a priori megadást jelentene, sem a mindenáron való igazságért, mert ezt csak az ideológiai megszállottság terminológiája ismeri.

Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a mai út járható — és ez ma Nyugat politikájának alapvető feltevése —, úgy az erkölcsi helyes cselekvésnek azok a kerékkötői, akik csak az egyik szempontot veszik figyelembe, azaz akik csak antitézisre alapon cselekednek, viszont azok is, akik nem hajlandók közreműködni a kommunista veszély fékmentartásában. Véleménykülönbség főleg abban a kérdésben mutatkozik, hogy járható-e ez az út, járható-e olyan értelemben, hogy Nyugat politikája gyakorlatilag lehetséges és erkölcsileg elfogadható-e. Mindkét elemet vitatják, azt is, hogy e politikai lehetséges-e, azt is, hogy megengedhető-e. A kétség nemcsak az erkölcsi szempontokra korlátozódik. Ha ez volna az eset, úgy könnyebb volna a vitát eldönteni. Akik vitatják azt, hogy e politika megengedhető-e, azoknak nyugtalansága mögött erős bizalmatlanság rejtőzik e politika lehetséges voltával szemben is, ami részben a mai helyzet téves értelmezésének, részben pedig valóban vitatható oldalainak tudható be. Hogy helyes

véleményt alkothassunk magunknak, fontos tudnunk, hogy mik az igazi dilemmák. Milyen döntések várhatók a politikusoktól és milyen erkölcsi kérdések merülnek fel eközben?

A Kelet és Nyugat közötti ellentét rövid összefoglalása.

Már a háború befejezése előtt, nevezetesen 1945 koratavaszán a yaltai konferencián ütköztek ki az első nézeteltérések a nyugati hatalmak és a Szovjetunió között. Ezek főleg a szövetséges haderők által felszabadított országok kormányainak összetételére vonatkoztak. A nyugati hatalmak demokratikus kormányrendszerekhez ragaszkodtak, míg Sztálin azt követelte, hogy a kommunista csoportokat különleges pozíciókba helyezték és számukra kellő befolyást biztosítsanak. Yaltában főleg Lengyelország körül folyt a vita, azonban Roosevelt elnök úgy vélekedett, hogy Sztálinnal szemben engedékenységet kell tanúsítani, nehogy megrendüljön a háború utáni együttműködéshez szükséges bizalom. A háború után kitűnt, hogy ahol az orosz hadsereg a lábát megvetette, ott a kommunizmust mindenütt vaskézrel keresztülvitték. A háború utáni első években az orosz uralom lassan, de biztosan konszolidálódott azokban az országokban, amelyeket csatlós államoknak szoktunk nevezni, bár a háború előtt szabad és részben demokratikus államok voltak. Ugyanakkor a Szovjetunió arra törekedett, hogy az iráni beavatkozással, a görög polgárháború elősegítésével, Berlin blokádjával és sokirányú ázsiai beavatkozásával befolyását közvetlen katonai hatóságán túl is kiterjessze. Tíz évvel ezelőtt az utolsó, még többé-kevésbé demokratikus kormány a világ orosz részében is beadta derekát és Jan Masaryk akkori cseh külügyminiszter, a köztársaság megalapítójának fia, kétségbeesésében Prágában kivetette magát az ablakon. A háború utáni első évek a szovjet terjeszkedés jegyében állottak, amelyvel szemben eleinte Nyugat részéről alig tanúsítottak ellenállást.

Hogy mindezt megérthessük, világos képet kell kapnunk az akkori erőviszonyokról. A német fegyverletétel idején Európában 3.100.000 amerikai, 1.300.000 angol, 300.000 kanadai katonai állott fegyverben az óriási szovjethadserggel szemben, amelynek létszámát nem lehetett pontosan megállapítani, becslések szerint azonban 15—20 millió főre volt tehető. Közvetlenül a háború befejezése után a nyugati hatalmak megkezdték haderejük leszerelését, úgyhogy Európában 1946-ban már csak 390.000 amerikai és 488.000 angol katonai állomásozott. A kanadaiak hazatértek, Franciaország és Hollandia csekély haderőit pedig a gyarmati konfliktusok foglalták le. Természetesen sok szovjet katonát is leszereltek, a hadsereget azonban továbbra is hadilétszámon tartották és a fegyvergyártást tovább folytatták. 1947-ben a Szovjetunió még 4.500.000 katonát tartott fegyverben, ennek egyrészt teljes készletben. Konvencionális fegyverek terén tehát a Szovjetunió megsemmisítő túlerővel rendelkezett, a nyugati oldalon viszont megjelent az új fegyver: az atombomba. Ezt a fegyvert csak néhány hónappal a német fegyverletétel után állították elő, tehát még nem jutott szerephez a Hitler elleni háború során. Meggyorsította a japánok kapitulációját, a későbbi években azonban Amerika még a koreai háború során sem használta fel. Politikai elgondolások és stratégiai számítások terén viszont meglehetősen szerepe volt és minden valószínűség szerint sok tekintetben neki

köszönhetjük, hogy az oroszok óvatosabb politikát folytattak.

Nyugateurópa helyzete mindazonáltal közvetlenül a háború befejezése után annyira aggasztóvá vált, hogy Amerika komoly segítségnyújtásra határozta el magát. Ezekben az években a nyugati államok nagy aktivitásba kezdtek és nagy leleményességről tanuskodtak. Amerika garanciát nyújtott Törökországnak és Görögországnak és ezzel helyreállította a nyugalmat a Földközi Tenger északi oldalán, majd megteremtették a Marshall-tervet, a NATO szervezetét, a berlini léghídat, az európai együttműködés különböző formáit, visszaállították az anyagi jólétet s így visszatért a biztonság érzete és új kilátások nyíltak meg egy Európai Szövetség irányában. Azonban nem egyedül a katonai garanciák tették lehetővé Európa csodálatos újjászületését, hanem ehhez a gazdasági segítség és szerencsés politikai kezdeményezések is hozzájárultak. A NATO révén nyújtott amerikai segítség nélkül azonban nem sikerült volna a kölcsönös bizalmat visszaállítani. Ez semlegesítette az orosz túlerő fenyegető veszélyét és megfosztotta a kommunizmust minden igazi befolyásától Nyugateurópa ügymenetében. Sohasem volt szó Nyugat fenyegető magatartásáról a Szovjetunióval szemben, még az amerikai atommonopólium idején sem. Ehhez tulságosan egyenlőtlen maradt a konvencionális fegyveres erők aránya. Nyugat mindig defenzívában maradt. Közben, főleg a koreai háború után, a Nyugat és Kelet közötti viszony teljes holtpontra jutott. Ez az eldöntetlen politikai helyzet Németország, Korea és Vietnam felosztásában, valamint a nukleáris fegyverek egyensúlyában jutott leginkább kifejezésre. A Szovjetunió 1949-ben állította elő első atombombáját és feltehető, hogy ma már mindkét fél az atombombák teljes fegyvertárával rendelkezik. A tényeket ismerjük és azok nem szorulnak részletes magyarázatra.

A Szovjetunió hadseregét az érdekelt népek akarata ellenére a háború után megszállt területek legszélső határáig mindenütt fegyverben tartja. Másrészt az amerikai kormány is nyújtott katonai segínyt az érdekelt népeknek. A NATO a szabadságot garantálja, ugyanúgy mint ahogy a Varsói Paktum a szolgaság garanciája. A két világ határa kétféle Németszöveget s lakosainak a keleti övezetben élő negyedrésze bűnhődik most mindazért, amit Hitler idején az egész ország elkövetett. Megállapíthatjuk, hogy Európa helyzetében 1949 óta, amikor az oroszok feladták Berlin blokádját, e tekintetben nem történt sok változás. Egyedül Ausztria kapta meg államszerződését. A NATO-nak máig az volt a negatív érdeme, hogy a helyzetet megörögzítette és megakadályozta a helyzet további romlását. Azonban nem vezetett Németország újraegyesítéséhez vagy a csatlós államok felszabadításához. A yaltai problémák még megoldásra várnak. Mindez az oroszokra is vonatkozik, akik kommunista kormányait és a Neisse-Odera határt katonai hatalmukkal ugyan megerősítették, ehhez azonban sohasem nyerték el Nyugat jóváhagyását. Nyugat részéről a mai politikai helyzetet az a csaknem lázas törekvés jellemzi, miként lehetne módot találni arra, hogy az oroszok Közép-európát kiengedjék karmaik közül. Ebből származnak azok a tervek — Nyugat részéről is —, amelyek Közép-európában bizonyos övezetek semlegesítését és a katonai befolyás övezeteinek kölcsönös visszavonását célozzák, amit a nehezen fordítható „disengagement” szóval fejeznek ki. Oroszországban igyekeznek ezt a törekvést a jelenlegi status-quo elismerésére felhasználni, miközben Oroszország propagandája erősen szítja a Nyugateurópában oly erős félelmet az atomháborútól. Amikor a Nyugat „disengagement”-ről beszél, egyúttal a csatlós államok felszabadítására is

gondol, viszont erre a Szovjetunió egyáltalán nem hajlandó. E kérdésre később még visszatérek, először igyekszem az atomfegyverkezés problémáját a maga egészében vázolni.

Az atomenergia megjelenése.

Közvetlenül a háború után, Amerika atommonopóliuma idején, komoly kísérlet történt arra, hogy az atomerő felhasználására nemzetközileg elfogadható megoldást találjanak. Az Egyesült Államok 1946-ban az Egyesült Nemzetek lefegyverzési bizottsága útján benyújtották az úgynevezett Baruch-tervet, amely azt javasolta, hogy egy nemzetközi testületre ruházzák a világ minden államára egyformán kötelező hatállyal az új erőforrás fölötti rendelkezés jogát. Az úgynevezett International Atomic Development Authority kapta volna meg minden fellelhető atomanyag tulajdonjogát, ellenőrizte volna a nyersanyagok beszerzését és az összes vállalatokat, amelyek nukleáris anyagot állítanak elő, szigorú ellenőrzés alá vette volna ennek felhasználását bárhol a világon és emellett kizárólag neki lett volna joga békés célokra szolgáló felhasználását engedélyezni. Tilos lett volna az atomerőt katonai célokra felhasználni. Az Authority tehát mint államok fölötti hatalom szerepelt volna nagy és kizárólagos rendelkezési jogkörrel. Ez a terv, amely megvalósulása esetében az atommaghasadás csodálatos felfedezésének nyomására egy világhatalom magvát teremtette volna meg, koncepciójában az új probléma egyetlen észszerű megoldása lett volna.

Ez azonban olymértű rést ütött volna az államok szuverénitásban, hogy azt a Szovjetunió azonnal elutasította. Egy nemzetközi hatóság létesítése, amelynek joga lett volna mélyreható ellenőrzést gyakorolnia és még a Szovjetunió területén is bizonyos iparvállalatok ügyébe beavatkozni, annyira ellenkezett a zárt kommunista rendszerrel és számára a külvilággal való érintkezés veszélyével is járt volna, hogy a kommunista vezetők ezt a tervet egy percig sem vették komolyan. A Szovjetunióknak a szuverénitásról rendkívül konzervatív elképzelései vannak és nemigen enged külső beavatkozást politikai felségjogaiba. Wilson és a Népszövetség világából származó koncepciók — s ilyen nemzetközi légkör szülte a Baruch-tervet is — ezzel nem egyeztethetők össze. Ez azonfelül azt is jelenti, hogy a kommunizmussal nem lehet olyan értelmű megállapodásokat kötni, amelyekre az atomkor-szakban szükség volna. Ebből következett az is, hogy a lefegyverzésre irányuló tárgyalások, amelyeket a nagyhatalmak az Egyesült Nemzetek keretében 1946 óta jóformán megszaktítás nélkül folytattak egészen 1955-ig, teljesen eredménytelenek maradtak. A nyugati államok ragaszkodtak a teljes biztonsághoz, amelyet a Baruch-terv nyújtott volna, a Szovjetunió viszont azt kívánta, hogy az atomfegyvereknek csak a felhasználását tiltsák el, azonban nem volt hajlandó hozzájárulni a nukleáris anyag előállításának és raktáron tartásának bármilyen ellenőrzéséhez.

Közben az 1954-ben beállott egyensúly az atomfegyverkezés terén gyökeresen megváltoztatta a lefegyverzési tárgyalások képét. A már rendelkezésre álló nukleáris anyag ellenőrzéséről most már nem lehetett szó és ezzel megdőlt a Baruch-terv alap gondolata. A jövőben semmilyen lefegyverzési terv, még a legtekélyesebb sem nyújthat műszaki garanciát az atomerővel történhető visszaéléssel szemben. A világ biztonsága csak úgy tartható fenn, ha politikai és katonai biztosítással elhárítjuk a visszaélék veszélyét, vagy más szóval, ha olyan viszonyokat teremtünk, amelyek a támadást minden ország számára túlságosan kockázatosá teszik. Ez viszont azt jelenti, hogy a mai politikai elgondolások leglényegesebb tényezőjét már nem maga az

anyag ellenőrzése, hanem a meglepetésszerű támadások megelőzése vagy esetleg a támadás következményeinek korlátozása képezi.

Csak ilyen vonatkozásban lehet Bulgarián és Eisenhower felülvizsgáló terveit értelmezni, amelyek az 1955. évi genfi államfői konferencián szóba kerültek. A kölcsönös felügyelet e tervei — akár a stratégiai támaszpontokra, akár a légi ellenőrzésre vonatkoznak — magukban még nem nyújtanak biztosítékot a fegyverkezés csökkentése esetében. Megvalósításuk azonban — azáltal, hogy mindkét fél ismeri egymás katonai felkészültségét — hozzájárulhat a kölcsönös biztonsági érzés kialakulásához, amely ma hiányzik. A felügyelet megvalósítása tehát még nem oldja meg a kérdést, csak jobb légkört biztosíthat további politikai tárgyalások számára. Már voltak bizonyos pontok, amelyekben megegyezés jöhetett volna létre, midőn a Szovjetunió 1957-ben a lefegyverzési tárgyalásokat hirtelen megszakította. Nincs kizárva, hogy ezeket a tárgyalásokat egy újabb államfői csúcskonferencia újból megindíthatja és hogy ezek bizonyos óvatos kezdeti eredményekre vezethetnek.

Az atomfegyver Nyugat védelmében

A nyugati államok a NATO keretében az atomfegyvereket elvben már elfogadták, mint ellensúlyt a konvencionális fegyverek terén mutatkozó orosz túlerővel szemben és mint Európa egyetlen védelmi eszközét az orosz politikai nyomás ellen. Csehszlovákia már kétszer tapasztalta saját bőrén, hogy mi várhat egy kis országra a mai viszonyok között. 1939-ben Hacha elnök kénytelen volt elfogadni Hitler katonai erővel alátámasztott ultimátumát, Benes elnök pedig az oroszok 1948. évi fenyegetésére ugyanezt volt kénytelen cselekedni. Kétségtelen, hogy országainkat ilyen lehetőségektől eddig az amerikai garancia és az atomfegyverekben rejlő biztosíték óvta meg.

Az atomenergia birtoka azonban magában még nem biztosítja a nyugalmunkat és rendkívül nehéz problémák elé állít bennünket.

Az atomfegyverek problematikájával, a korlátozott atomháború eshetőségeivel, az atommentes körzetekkel, stb. ma már hatalmas irodalom foglalkozik. Nem áll módomban e feladatokról némileg is átfogó képet adni, ezek jelenleg komoly fejtörést okoznak a kormányoknak, politikai pártoknak és vezérkaroknak egyaránt. Csak néhány lényegesebb és az erkölcsi megítélés kialakítása szempontjából kiemelkedő szempontot kívánok megvilágítani.

Jelenleg nem tisztázott, hogy milyen politikai vagy katonai jelentőséget kell tulajdonítanunk az u.n. megaton-fegyvereknek, a H-bombának, amelyeknek megsemmisítő ereje az emberélet és a népek további fennmaradása szempontjából felülmúlja minden elképzelésünket. Kétségtelenül bizonyos, hogy a nagyhatalmak képesek é fegyverekkel egymáson többé-kevésbé halálos sebet ejteni. Azt azonban legkevésbé sem tudhatjuk, hogy mi hasznuk lehet ebből. E fegyverek dilemmája teljesen újkeletű: ezeket nem nélkülözhetjük, ugyanakkor azonban felhasználni sem lehet őket. Mindez azt jelenti továbbá, hogy mindinkább kérdésessé válik, van-e mindennek gyakorlati értéke Európa védelmében. Eddig az volt a katonai elképzelés, hogy a nyugat-európai államok „pajzsa” 30 hadosztállal fel-tartóztatni képes a 175 hadosztállal rendelkező Szovjetunió első támadását addig, amíg a „kard”, az amerikai légihaderő, működésbe nem lép és repülőgépei atombombákkal meg nem támadják a Szovjetunió belterületét. Hovatovább mind bizonytalanabbá válik, hogy indíthatók-e ilyen stratégiai hosszútávú támadások ma, amikor a megsemmisítő fegyverek ilyen hatásokra értek el. Ez a bizony-

talanság kiterjed a közép- és hosszútávú nehéz rakétákra is, mivel e fegyverek műszaki továbbfejlesztése oly gyorsan halad, hogy a stratégia már nem tud vele lépést tartani. Ez azt jelenti, hogy Európa védelme mindinkább és fokozódó mértékben a NATO-ra hárul. Ennek folyamánya volt a NATO azon határozata, hogy szövetségeseit taktikai atomfegyverekkel látja el és ezért fogadják oly nagy kétkedéssel az angol politika új lépését, amely le akarja építeni a kontinensen állomásozó csapatait és saját védelmére stratégiai atomfegyvereket állít be. Európában az amerikai hadosztályok pillanatnyilag már berendezkedtek könnyű atomfegyverek használatára, ami kielégítő módon biztosítja a katonai egyensúlyt. Felhasználhatók-e viszont e taktikai atomfegyverek anélkül, hogy ez váratlanul kirobbantáná a stratégiai atomháborút? Ugyanílyan kétkedéssel fogadják a korlátozott atomháború lehetőségét, az olyan hadviselést, amelynek eszközei, céljai, földrajzi határai előre korlátozottak. E kérdésekre senkisémm adhat megnyugtató választ.

Az viszont kétségtelen, hogy most, amikor a NATO védelme e fegyverekkel rendelkezik, kisebb lett a helyi konfliktusok kirobbanásának veszélye, mint abban az időben, amikor biztonságunk még az amerikai totális megtorlás függvénye volt. Ez a védelem az elriasztás szerepét is magára vállalta. Az sem vonható kétségbe, hogy védelmünk hatásfokát és a csapatok harci készségét esetleges orosz támadás esetében, már e fegyverek pusztja jelenléte is fokozza, úgyhogy a NATO-védelem e fegyverek birtokában olyan erőt képvisel, amely a Vörös Hadsereget is gondolkodóba ejtheti.

„Disengagement”?

Ha igaz az, hogy e fegyverek növelik biztonságunkat — s ebben nincs okom kételkedni — úgy mégis felmerül a kérdés, vajon nem csökkentik-e az igazi békének, a fennálló, vitás kérdések rendezésének és a fegyverkezést korlátozó megegyezés létrejöttének lehetőségét? Ez a mindenütt felmerülő kérdés járult hozzá ahhoz, hogy a különböző „disengagement”-tervek nemcsak bizonyos területek semlegesítésére, hanem úgynevezett atommentes övezetek létesítésére is irányulnak. Jelenleg különféle elképzeléseket propagálnak, amelyek több-kevesebb kockázattal járnak és amelyekről igen eltérőek a vélemények. Gaitskell fenn akarja tartani a NATO intézményét és az atomfegyvereket, továbbra is kívánja az amerikai csapatok jelenlétét Európában, viszont azt javasolja, hogy a külföldi csapatokat vonják vissza Németország mindkét feléből, Lengyelországból, Csehszlovákiából, és Magyarországból; nem elég azonban ezeket az országokat semlegesíteni, hanem azokat szabaddá is kell tenni. A Német Szocialista Párt (S.D.P.) egyesült, lefegyverzett, semleges Németországot óhajt, amely nem köthet semmilyen katonai paktumot és amelynek nem lehetnek atomfegyverei. Kennan amerikai szakértő ugyanakkor a NATO és az amerikai atomfegyverkezés fenntartását kívánja, az amerikai csapatok visszavonását Európából és az európai államok mérsékelt lefegyverzését, amivel akaratlanul is a totális megtorlásra helyezi a fősúlyt.

Rapacki lengyel miniszter azt javasolja, hogy Németországból, Lengyelországból és Csehszlovákiából alakítsanak atommentes övezetet. E javaslatok és más tervek most képezik vizsgálat tárgyát. Alig tételezhetjük fel azonban, hogy Gaitskell tervét a Szovjetunió elfogadja. Valószínűleg az S.D.P. tervének is ez lenne a sorsa, amely egyébként sem oldja meg sem Lengyelország sem a többi közép-európai állam problémáit. Kennan javaslatait túlnótló kockázatosnak tartják, Rapacki terve pedig mindenekelőtt azt a célt szolgálja, hogy biztosítsa Közép-Európában a Szovjet túlsúlyát a konvencionális fegyverek terén, valamint meg-hagyja azt a lehetőséget, hogy az orosz raké-

ták a Szovjetunió területéről egész Európát elérhessék. E tervek mind kísérletezések, főlegesennek tartom, hogy velük itt bővebben foglalkozzam. E szempontokat csak azért neveztem meg, hogy rámutassak arra, milyen kérdések foglalkoztatják ma a politikusokat és a katonákat.

Dilemmák dióhéjban.

A mai politikai nehézségek magva, amelyet a különböző „disengagement”-tervek úgy kerülgetnek, mint macska a forró kását, abban rejlik, hogy az oroszoktól sok a követelni való, ezzel szemben viszont keveset tudunk nekik nyújtani. Gyenge a szabad világ tárgyalási alapja. Biztonságot kívánunk, Németország egyesítését, szabadságot, Magyarországnak, Lengyelországnak és még sok más népnek is. Azt akarjuk, hogy az oroszok kivonuljanak Középeurópából. Amíg viszont az orosz kommunizmus még reményeket táplál a jövőre nézve és hisz történelmi küldetésében, addig erre nincs kilátás. Hogy e küldetését teljesítse, elsősorban erősen kell megvetnie lábát Európában, hogy pedig Európát uralma alá hajthassa, ahhoz először is hatalmát Németországra kell kiterjesztenie. Az oroszok Németországban látják a világhelyzet kulcsát. Anélkül, hogy befolyásukat kiterjessék Németországra, nem érhetnek célt Franciaországban és Olaszországban. A szovjet elképzelések világában tehát gyökeres változásnak kell bekövetkeznie ahhoz, hogy a Szovjetunió hozzájáruljon Németországnak nyugati értelemben vett, tehát szabad egyesítéséhez. A mai keleteurópai konstellációban a N.D.K. ezenfelül csaknem egyedüli megbízható csatlós állama a Szovjetunió. Amíg a kommunizmus hisz önmagában, addig Keleteurópában nincs sok keresnivalónk: bármit ígérünk is „disengagement” címén, vagy a fegyverkezés korlátozása terén, a Szovjetunió nem fog egyhamar lemondani arról, hogy Németország egyrészt uralma alatt tartsa. Ezért oly kevés meggyőző az S.D.P. és Heinemann részéről elhangzott bírálat Adenauer külpolitikája ellen. A németek nem ajánlhatnák fel mást, csak saját szabadságukat, erről azonban az S.D.P. sem hajlandó lemondani.

Azon a napon, amelyen az oroszok hozzájárulnának Németország szabad egyesítéséhez, nemcsak a német probléma oldódna meg, hanem egy még annál is sokkal fontosabb kérdés is. Ez ugyanis azt jelentené, hogy az orosz kommunizmus lényegében és felfogásában gyökeres változás történt. Erre azonban pillanatnyilag még nincs sok kilátás.

Az atomfegyverkezéssel kapcsolatos elgondolások, amelyek állandóan ismeretlen területen mozognak és sok bizonytalan tényezővel kénytelenek számolni, eddig már több negatív megállapításra vezettek. Elsősorban arra, hogy sem a fegyverkezési verseny, sem az egyoldalú nukleáris lefegyverzés, sőt még egy lefegyverzési megállapodás sem nyújt biztonságot, mivel tökéletes ellenőrzés ma már nem lehetséges. Európa biztonságát az atomkorszak mai fázisában csak a „nuclear stalemate”, az atomerők egyensúlya adhatja meg. Ez a biztonság talán még nagyobb, mint ahogy pillanatnyilag gondoljuk. Mert sok mindennek kell megtörténnie ahhoz, hogy ezt a borzalmas fegyvert működésbe hozzák, s ez mindkét félre vonatkozik. Amíg ilyen vonatkozásban mindkét fél tart egymástól, addig nemigen lehet helye a kalandos elképzeléseknek.

Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy nem szükséges mind a mai politikát, mind a zsákutcába jutott atomfegyverkezést olyan módon mérsékelni, hogy elgondolásainkat a távolabbi jövőre összpontosítsuk és arra törekedünk, hogy mindkét fél számára új perspektívákat nyissunk. Szorosabbra vont európai egységgel a „disengagement”-tervek több reali-

ROLAND HOLST

Adriaan Roland Holst-ot sokan a legnagyobb élő holland költőnek tekintik. Évtizedek óta egy kis tengerparti faluban él, a tenger ihleti meg és az északi népek zord, de mélyen izzó és végtelenséget hordozó mondavilága. Itt-ott Stefan George-re emlékeztető kötészetét szenvedély és szigor jellemzi. A tengerparti elefantsontorony nála azonban nemcsak az elzárkózódást szolgálja; a fegyver egyben fegyver, versei gyakran erkölcsi leckét tartalmaznak s mint óvó márványtáblák szegélyezik a megtévelyedett modern világ országútját.

Roland Holst a közelmúltban ünnepelte hetvenedik születésnapját. Ebből az alkalomból közöljük alábbi két versét (melyek magyar fordításban első ízben az „Új Magyar út” c. folyóirat 1956. március-májusi számában jelentek meg).

A vándor

Aranyukat, istenüket
mérlegetlik
és elvetik
könnyebb röpke sorsomat
mert én az ő
országukban
üres kézzel, üres szemmel
jártam, hordtam
életemet,
vakon — mert ezt így akarták
a szél és a csillagok.

Színét vesztette

Színét vesztette a hús, számlálni lehet
az aranyt, venni a kéjt. Mi zavarja
a vért, mi viszi el a lelket, mi keseríti
a szót? A városok jajja kiapasztja a földet,
üres téli fény suhan át a magányosok
arcán.

KIBÉDI VARGA ÁRON

tást és tartalmat nyernének. Az európai integráció nemcsak gazdasági tónikum, hanem annak az egész világra kiható politikai következményei volnának. A nukleáris egyensúly alapján bevezetett kölcsönös felügyelet többet jelentene mint a felügyelet magában: azt jelenté, hogy az újonnan felmerült általános emberi probléma, az atomerők közös feladatokat ró reánk a földi életben. E perspektívákat be kell illeszteni a mai államvezetésbe.

Pillanatnyilag azonban Scylla és Charybdis szirtjei között hanyódnunk, s útunk, amely a békét, a szabadságot és bizonyos mértékben az igazságot is biztosítja, csak a nyugati együttműködés és az atomegyensúly útja lehet, nem pedig annak egyoldalú felborítása. Ha ezeket az egyensúlyozó tényezőket feladnók, menten a harmincas évek állapotába esnénk vissza, amikor az egység hiánya és Nyugat egyoldalú lefegyverzése Európát a politikai zsarolás vadászterületévé süllyesztette és lépésről-lépésre a világháború felé szorította anélkül, hogy azt meg tudta volna akadályozni.

Camus francia író, Kelet-Nyugat mai küzdelmét vázolja, nemrég egy bajtársa kijelentését idézte, aki előtte esett el az elmúlt háburuban és akinéhány szóval kifejezte azt, hogy miért kell a harcot továbbfolytatni. „Mi ezt a harcot a hazugság ellen egy féligazság nevében folytatjuk!” Camus hozzáfűzi: „még az is elképzelhető, hogy a hazugság ellen egy negyedigazságért kell harcolni!” Ma ez a helyzet. A negyedigazságot, amelyet Nyugat képvisel, szabadságnak hívják. A szabadság pedig az egyetlen út, amely javulást hozhat. Szabadság nélkül lehet nehézpart teremteni, jogot és igazságot azonban sohasem. Erről kellően meggyőzhetek bennünket a berlini és budapesti események.

Az a tiltakozás, amely az atomfegyverkezés ellen most az egész nyugati világban felhangzik, részben tiszteletet érdemel, mivel erkölcsi felháborodásból ered. Ehhez azonban nagy primitív félelem is párosul, itt-ott pártérdek is közrejátszanak és kétségtelenül a kommunisták izgatása is szerepet játszik. A hiba az, hogy főleg Németországban olyan férfiak, mint Niemöller és Heinemann Adenauer külpolitikája elleni támadásaikban szilárd meggyőződésük szerint téves útra tértek, habár egyházi vonalon a felekezeti széthúzás és keresztyén konzervativizmus elleni küzdelmükben sok tekintetben igazuk van. A küzdelem hevében már nem is képesek tárgyilagosan érvelni. Mindez azonban nem csökkenti annak a ténynek a jelentőségét, hogy a tiltakozásban igen sok erkölcsi komolyság rejlik.

Ezt a mai mozgalmat csak azért tartom sajnálatosnak, mert felelőtlen könnyelműséget árul el mind a politikai igazság kérdésében, mind a következményekért való felelősség terén. A nyugati politikával szemben tanúsított ellenállás, itt és más vonalon, mai alakjában végzetes és a legnagyobb mértékben gyengíti saját ellenállóképességünket és Nyugat egész pozícióját most, a rendkívül nehéz tárgyalások küszöbén.

Befejezésül egy kérést szeretnék intézni teológus testvéreimhez. Közülük sokan azt tartják, hogy kötelesek és hivatottak bennünket figyelmeztetni; ám mit érhetnek el azzal, ha olyan tanáccsal szolgálnak, amely tudományosan nincs kellően megalapozva? Erkölcsi felelősségünk ugyanis sokkal bonyolultabb, mint ahogy azt egyesek gondolják. Mint politikusok sohasem tudtunk mit kezdeni az úgynevezett „erkölcsi újrafelfegyverzés” mozgalmával, mivel ez az egyéni etika szempontjait akarja a kollektív helyzetekre alkalmazni. Éppoly keveset mond a mai fegyverkezés miatti erkölcsi felháborodás, amely nem veszi figyelembe a politikai valóság szerkezetét és intézményes oldalait. Nagy szükségünk van azonban olyan ígéhirdetésre, amely most, amikor az atomkorszak beálltával az emberi lét kérdései hirtelen annyira kiéleződtek, a helyzet gyökeréig hatol és az igazi „misère et grandeur de l'homme”-hoz fordul.

Az ember nem változott meg, csak mindaz, ami őt körülveszi, nőtt meg hihetetlen mértékben. Az egész egyházi élet érdekében szükségünk van olyan pásztori teológiára, amely erre a helyzetre van alkalmazva. Szükségünk van teológusok és világiak szoros együttműködésével az erkölcsi szempontok alapos átgondolására.

Teológus testvéreim! Kérlek benneteket, térjete vissza a lényeges kérdésekhez. Erre nagyobb szükségünk van, mint felkiáltójelektől hemzsegő újságcikkekre. Kihez fordulhatnánk ha nem az Egyházhoz? Mert csak az egyház hirdeti egyedül az Örök Élet ígését.

1958. március 25.

1) A nyugati országokat. (Szerk.).

Az egyház a Szovjetunióban

(1917-1956)

Az orosz egyház utolsó négy évtizedének történetével foglalkozó irodalom elég gazdag. Mégis öröndetes J. S. Curtis amerikai történész könyve. A könyv különös előnye az az óriási anyag, amelyet a szerző forrásul felhasznált és feldolgozott s amelyre minden részletkérdésnél hivatkozik. Zsinati akták, állami és egyházi törvény- és rendeletkülönnyök, nagy újságok és vidéki lapok cikkei, a szovjet egyházzellenes propagandairódlalom egész áradata, ugyanakkor az emigráció és a külföld terjedelmes irodalma is, — ezek mind tárgyalásra és kritikai mérlegelésre kerülnek. A szerző éppen olyan óvatos a gyakran nehéz ténymegállapításban, mint az események és alakok gyakran még ennél is nehezebb megítélésében.

A szélesen kezelt ábrázolás nemcsak az egyházpolitika nagy vonalait mutatja be, hanem mindazokat az eseményeket is, amelyek szerte a tágas birodalomban, vidéki városokban és falvakban lejátszódtak, ahol a döntő küzdelem gyakran „gyülekezeti síkon” ment végbe.

★

Egész röviden, pár oldalon ábrázolja a szerző az 1917 előtti időt, azt a helyzetet, amelyben az egyház, szorosan hozzánőve a cári uralomhoz, a forradalom megindulását 1917 októberében átélte. A nép széles tömegei fordulnak el az egyháztól ekkor, és a Kerenszkij-féle ideiglenes kormány bizonyos tekintetben barátság-talan magatartást tanúsít vele szemben. Régóta elfojtott liberális és reformtörvények élednek föl az ortodox papság körében is. Csak a forradalmi mozgalom radikalizmusának fokozódásával kerekednek felül újra a konzervatív elemek a papságban, mely a bolsevisták hatalomra jutását nem kívánhatta. Ezek (t. i. a konzervatívok) kezében van a hatalom azon az összoros zsinaton, mely 1917 nyarán összejön és élesen antiliberalis és antibolsevista utat nyit meg. A földreform ellen és a népszertűlten háború folytatása mellett tett nyilatkozataik sértik a földéhes és háborúba belefáradt nép széles rétegeit. Tyichon patriarkát, akit a zsinat az orosz egyház élére állított, Curtis nem idealizálja. Kezdetben Tyichon szenvedélyesen ellenzéki magatartást tanúsít a bolsevista kormánnyal szemben. Élesen elítéli a bolsevista egyházjogot, mivel az az államot elvilágiasítja és az egyházat megfosztja előjogaitól; sőt tisztán politikai kérdésekbe is belenyúl, amikor elítéli a breszt-litovszki békét. Curtis még azt is elképzelhetőnek tartja, hogy ezekkel a ténykedésekkel Tyichon erőszakoskodást és vérontást akart provokálni, azzal a céllal, hogy általános népfelkelést támasszon a szovjetek elűzésére. Azt a tényt, hogy a patriárka 1922-ben vonakodott kiadni a fölszentelt templomi fölszerelést az éhínség enyhítésére, szintén a kormányzat elleni nyílt kihívásnak ítéli, melylyel Tyichon szerinte aktív ellenállásra akart indítani. A kormányzat visszavágását, azt, hogy számos esetben pert indított a zavargásokban résztvevő papok ellen s végül magát Tyichont is perbe fogta, Curtis úgy fogja fel, mint egy durva, de az államérdek megvédéséhez szükséges és így igazolható eljárást, annál is inkább, mivel az (állami határozatokkal szemben kifejtett) belföldi egyházi ellenállással egyidejűleg az orosz emigráns egyház élesen szovjetellenes nyilatkozatait is nyilvánosságra kerültek.

★

A börtönben aztán Tyichon, vagy legalábbis a politikája, változáson megy keresztül. Elismeri, hogy számos eddigi ténykedését a kormányzat elleni ellenségeskedés sugallta, a jövőre nézve teljes hűséget (loyalitás) ígér a szovjet állam iránt és az orosz egyházat is erre az új útra irányítja. Óvatos mérlegelésen keresztül Curtis arra a meggyőződésre jut, hogy

Tyichon ezt a behódolást őszintén gondolta, s mincenesetre abban egyetértünk vele, hogy az orosz egyház „új útját”, az állam iránti hűség (loyalitás) útját nem Tyichon utóda, Szergej kezdeményezte, amint azt orosz emigráns körökben gyakran állítják, hanem már maga Tyichon.

Hasonló gondossággal írja le a szerző az 1922-ben lezajlott egyházi forradalom, az „Élő Egyház” mozgalom történetét is. Megmutatja, hogy leegyszerűsítést jelent az a szemlélet, mely szerint e mozgalom erjesztőgombáját az állam ültette el. Ez az oppozíció az egyházon belül támadt és elsősorban az alsó és a felső papság közötti ellentétből táplálkozott. Az állam ugyan kihasználta ezt az ellenzéki mozgalmat egy ideig, de azért kritikával és tartózkodással viseltetett iránta is, hiszen ez is egyház volt, s csakhamar meg is vonta érdeklődését tőle, talán azért is, mert egy korszerűen átforgalmazott egyház veszélyesebbnek látszott számára, mint a hagyományos tétélekhez és törvényekhez mozdulatlanul hozzárogzódott „Tyichon-egyház”. Nem szükséges, hogy a német Harmadik Birodalomban végbement egyházi fejlődéssel részletekbe menő párhuzamot vonjunk. Curtis világosan megmutatja, hogy az újítók törvénytelenül jutottak hatalomra és az általuk tartott zsinat erőszakot tett az egyházi közvéleményen.

★

Szergej metropolitát ezután úgy jellemzi, és joggal, mint Tyichon elszánt követőjét az állam iránti hűség útján. Szergej makacs fardozásai célt érnek, amennyiben sikerül kivívnia 1928-ban az egyház helyzetének törvényesítését, nehéz és nyomasztó, de valahogy mégis elviselhető feltételek mellett. Ezt a fontos fejezetet a szerző felhasználja arra, hogy visszatekintő összegezést adjon „Tizenegy év eredményeiről: Az egyház elvesztette összes előjogát, elvesztette híveinek nagy részét, egy alapvetően vallásellenes állammal áll szemben; azonban, kezdeti ingadozások után, mégis alkalmazkodott az új helyzethez, és bár elnyomottan, de mégis szabályozottan él és működik. Nem fejtethet ki térítő és prófétai hatást, de a hozzá ragaszkodóknak szolgálhat az Igével és a szentségekkel.

★

A harmincas évek folyamán éles, néha hevesen föllángoló, majd ismét csillapodó harcok következnek az állam, a párt és az Isten-telenek Szövetsége részéről a propaganda minden eszközével, de pert és adminisztratív beavatkozást már csak ritkán alkalmaznak.

Az egyház helyzete a német-orosz háború

Ordass püspök ügyében döntő lépést tett a Déli Evangélikus Egyházkerület Tanácsa május 27-én tartott ülésén.

A gyűlést Darvas József egyházkerületi felügyelő hívta össze, Ordass püspök hozzájárulása nélkül. A püspököt illető egyházi elnöki tisztséget Koren Emil pesti esperes látta el.

A gyűlés felterjesztéssel fordult a Népköztársaság Elnöki Tanácsához, melyben bejelenti a déli kerület vezetésében 1956. október 1-től bekezdett változásokat. A bejelentés valamennyi pontja a déli kerület püspöki székének betöltésére vonatkozik. Ebben a kérdésben — a felterjesztés szerint — bizonytalanság uralkodik, nemcsak azért, mert az Elnöki Tanács még nem járult hozzá az 1956. októberétől érvényben lévő személyi változásokhoz, (azaz Dezséry László lemondásához és Ordass Lajos visszatéréséhez), hanem azért is, mert Dezséry László 1956. októberében nem mondott le „püspöki státusáról”, csupán a kerület vezetését adta át Ordass Lajosnak. — Az 1956.

kezdetével egycsapásra megváltozik. Az állam magatartása enyhült és az ezért az enyhülésért hálás egyház az államnak külpolitikai téren sok támogatást nyújtott. A szerző azzal a megállapítással zárja le munkáját, hogy az egyház és az állam hivatalos kapcsolata azóta zavaratlan, azonban az állam végső célja mégis a vallásos hit teljes fölszámolása maradt.

Curtis könyve tehát átfogó és jól megalapozott képet ad az orosz egyház történetéről 1917-től napjainkig. Érthető, hogy ilyen átfogó célkitűzés mellett nem lehet minden szempontot ismertetni, nem lehet minden részletet egyenlő alapossággal kezelni. Így például a tulajdonképpeni teológiai kérdéseket, amelyek pedig valamennyi elhatározásban és harcban fontos szerepet játszottak, a szerző alig érinti. A tényeket és az eseményeket látja meg elsősorban, és azok pszichológiai alapját, politikai és jogi jelentőségét. Az ábrázolás súlypontja az első évtizedre esik, elsősorban Tyichon alakja domborodik ki plasztikusan. Azokat a zavarokat, melyek a Tyichon halála és utódjának, Szergejnek hivatalbalépése közt időben jelentkeztek, olyan szűkszavúan írja le, hogy nem lehet jól megérteni, milyen erők mérköztek itt tulajdonképpen.

★

Az úgynevezett katakomba-egyházat, melynek keletkezését éppen a fenti eseményekkel szokás kapcsolatba hozni, egy szóval sem említi. Túl röviden intézi el a külön fejlődő Ukrajna mozgalmas és bonyolult egyháztörténetét is. Ugyanígy kevés figyelemre méltatja azt az egyházi fejlődést, amely Nyugat-oroszországban a megszállás ideje alatt végbement, holott ez egyháztörténeti szempontból rendkívül érdekes, mivel itt kiderült, hogy a háttérben rejtett egyházi erők szunnyadnak, amelyek abban a pillanatban képesek működésbe lépni, amint a kormányzat nyomása átmenetileg megenyhül. Lehet, hogy az itt nyert tapasztalatok közrejátszottak az ukrajnai egyházpolitika megváltozásában is. Az ukrajnai görögkatolikus egyház felosztásáról a szerző szintén túl szűkszavú és a helyzet veszélyességét tompító tudósítást ad.

★

Curtis könyve ilyenformán nem valami végérvényes, lezáró, utolsó szó ebben a tárgyban, mégis nagy teljesítményt jelent; az orosz egyháztörténet utolsó 40 évéről senki sem nyilatkozhat a jövőben anélkül, hogy ezt a könyvet olvasta volna.

(Sonntagsblatt). LUDOLF MÜLLER

John Shelton Curtis: Die Kirche in der Sowjetunion (1917—1956); übersetzt von Josef Hahn, Isar-Verlag, München.

december 12-én tartott egyházkerületi tanácsülés „tényként fogadta el D. Ordass Lajos püspöknek a püspöki székbe történt visszatérését, D. Dezséry László püspököt lemondottnak tekintette és püspöki státusának kérdésével nem foglalkozott.” — Dezséry László ezután nyugdíjaztatását kérte és 1957. június 1-től nyugalmazott püspöki állományban van.

A gyűlés az 1957. évi 22. számú redeletre hivatkozva kérte, hogy az Elnöki Tanács „szíveskedjék ezekben a személyi változásokban, elsősorban D. Dezséry László püspök ügyében döntést hozni”.

A Déli Egyházkerület Tanácsa 1958. június 24-én ismét összeült és az Elnöki Tanács ez ügyben hozott határozatára hivatkozva megállapította, hogy D. Dezséry László 1956. október 30-án történt lemondása a déli kerület püspöki tisztéről érvénytelen, tehát a kerület tényleges püspöke D. Dezséry László. Felkérte Dezséry Lászlót a püspöki hivatal átvételére és

Folytatás a 9. oldal 3. oszlopában alul.

★ LENGYEL GONDOK ★

1956 novembere óta Lengyelország a magyar álmok tükré. Az októberi napokban új táplálékra talált a nagymányos lengyel-magyar rokonszenv és mi magyarok, akiknek halgatása vagy kiáltása egyaránt csak a szép, de tehetetlen tiltakozás megannyi megnyilatkozása, visszafojtott lélekzettel figyeljük a lengyeleket, akik a véletlen és a politika szélsője folytán tovább küzdhetnek, ha mással nem, de a szellem fegyverével. Szívós, nehéz harcot vívnak a lengyelek és küzdelmük bennünket magyarokat különösképpen érdekel, mert a szellemek csatája a Kárpátoktól északra részben mintha éppen azt folytatná, azt vinné tovább, ami nálunk 1956 elején indult meg és mert a lengyelországi fejlemények olvasása közben akarva-akaratlanul arra gondolunk, hogy vajjon ez lett volna-e, hogy vajjon mi lett volna nálunk, ha...

Most, hogy egyre aggasztóbb hírek érkeznek Lengyelországból és politikai ügyeskedés és óvatosság egyre sebesebb tempóban hervasztja, sorvasztja a „lengyel október” virágait, hovatovább az az érzésünk, hogy sajnos már lezáruló korszakkal állunk szemben, történelmileg elhatárolható idővel. Ki tudja? a XXI. század történelemkönyvei talán úgy fogják majd írni, hogy „az, ami Magyarországon 12 napig tartott, annak természetesen más formában lengyel földön is csak 20 hónap volt kimérve, és nem több.”

De még ha nem is kívánunk ilyen pesszimista jóslásokba bocsátkozni, akkor is itt az ideje, hogy megálljunk, hogy ha ideiglenesen és röviden is, de számot vessünk: milyen volt, mit hozott a lengyel október.

Nem tartozom a nyugati világ ama borzalmasan komoly tudósaihoz és profétáihoz, akiket „keletrópai szakértőknek” szokás nevezni. Még lengyelül sem tudok. Nyugaton élő, újságot olvasó magyar vagyok, s az alábbiakban „amatőr” módjára csak néhány olyan tényről, cikkről, könyvről szeretnék megemlékezni, amihez nyugati nyelveken vagy magyarul fértem hozzá.

Az 1956 október utáni politikai fejlődésről, ha teljes áttekintést nem is kaphattunk, de egyes mozzanatairól (Gomulka-beszédek, moszkvai tárgyalások stb.) már értesülhettünk az újságokból. Magáról a vérnélküli lengyel októberi forradalomról és előzményeiről érdekes képet adott a nagytekintélyű párizsi „Le Monde” napilap 1956 decemberében egy hosszú és részletes cikksorozatban Philippe Ben tudósító tollából. Philippe Ben az előzmények közé sorolja — Poznan mellett — Swiatlo magasrangú politikai rendőrtiszt Nyugatberlinbe való menekülését is, akinek leleplező vallomásai és nyilatkozatai szerinte növelték a nyugtalanságot és a feszültséget lengyel politikai körökben. Bierut elnöknek, Sztálin kegyeltjének halála szintén liberálisabb érának egyengette a talajt (Lengyelországban a halott Bierut és az átpártoló Ochab, nálunk Rákosi és Gerő — ez a különbség sok mindent megmagyaráz!)

Fantasztikus és érdekfeszítő körülmények között zajlott le a lengyel kommunista párt központi bizottságának 1956 október 19-i ülése. A lengyelek fel voltak készülve egy esetleges orosz fegyveres beavatkozásra is és Komar tábornok megtette az ellenintézkedéseket. Ebbe a pattanásig feszült légkörbe toppant be váratlanul Hruscsov, de néhány óras vita után hirtelen mosolyogni kezdett, meghátrált. Hogy miért, azt talán sohasem fogjuk megtudni.

A „Le Monde” tudósítója elsősorban a politikai helyzetet vizsgálja, az előzményeknek és magának a „lengyel októbernek” emberi és szellemi képét, hátterét egy másik, a maga

nemében egyedülálló francia dokumentumból ismerhetjük meg, a „Les Temps Modernes” 1957. február-márciusi kettős számából. Jean-Paul Sartre, miután folyóiratának 1956 november-1957 januári hármasszámát a magyar forradalomnak szentelte (v.ö. Jőjjetek, 1957. március) Jan Kott varsói professzor segítségével a lengyel szellemi élet forrongását és forradalmát mutatja be, kereken harminc, lengyel újságokból és folyóiratokból összeválogatott cikket és tanulmányon keresztül. A majdnem négyszázoldalas kötet öt fejezetre oszlik: Ébredés, A nagy harc, Tervgazdálkodás, Poznan, Október, és a cikkírók között több jólismert, nekünk is kedves névvel találkozunk: Wazyk Adaméval, Déry Tibor barátjával, aki Pesten volt október 23-án, Eligiusz Lasotaéval, a Po Prostu bátor és azóta elbocsátott főszerkesztőjével és Wiktor Woroszylskiéval, akinek becsületes és őszinte tudósítását a magyar forradalomról a „France-Observateur” című párizsi lap magyar számában is olvashattuk.

A lengyel október szellemi termése gazdag és gyönyörű. Az igazak küzdő kedve (és kötelességérzete), a szent harag fűti sorait, és gyakran a fordításon át még az irodalmi értéket és minőséget is érezni lehet. Nem áll módomban áttekintést nyújtani mindarról, amihez a lengyelül nem értő olvasó is hozzájuthat, de néhány névre mégis fel szeretném hívni a figyelmet. A mai lengyel írók és költők műveiből sok mindent lefordítottak már nyugati nyelvekre, — rendszerint a szerzők megkérdése nélkül, sokszor akarataik ellenére — úgy, hogy ha teljes képet nem is, de elég jó bepillantást kaphatunk már a lengyel szellem harcáiba.

A vészharangot a már említett Adam Wazyk húzta meg először úgy, hogy egész Lengyelország meghallotta, „Vers felnőtteknek” című hosszabb költeményével; a kiábrándult kommunista kétségbeesett jajkiáltása és borzalmas vádirata ez a vers, melyet magyarul a müncheni „Látóhatár” 1955 november-decemberi számában olvashattunk. Érdekes részlet, hogy ezt a verset németre éppen Bert Brecht, Keletnémetország hivatalos költője fordította le, röviddel halála előtt.

Wazyk mellett a nyugati közönség a legjobban a huszonöt éves és rendkívül tehetséges Marek Hlasko nevét ismeri. Kegyetlenül realista, néhol már-már elviselhetetlen feszültségű és majdnem melodramai elbeszéléseiben a külváros és a kisember lázító testi-lelki nyomorát írja le. Déry Tiborhoz hasonlították, de ez annyiban helytelen, hogy Hlasko nemcsak a rendszer, hanem az idősebbek ellen is lázad, a kisemmizett fiatalok nevében. Magyarországon inkább (a szintén fiatal) Moldova György emlékeztetett rá, azzal a pár elbeszéléssel, melyeket a forradalom előtt az „Új Hang” közölt. Leghelyesebb azonban Hlasko esetében amerikai realistákkal, Hemingway-jel, Caldwellel vonni párhuzamot. Novellái megjelentek már a legtöbb nyugati nyelven, magyarul a londoni Irodalmi Újság és a budapesti Nagyvilág adott belőlük izelítőt, a közel-múltban pedig egy kis kötetben politikai szempontból igen óvatos és Hlaskóra ezért nem is egészen jellemző megválogatásban három elbeszélését adták ki, ugyancsak Budapesten (Első lépés a felhőkbe, Európa Kiadó). Hlasko legutolsó regényét az Irodalmi Újság 1958 május 15-i számában Gömöri György méltatja, aki a Jőjjetek olvasóinak a mai lengyel líráról számolt be (1958 május).

A lengyel értelmiség borzalmas lelki tusáinak, kiút nélküli, lidércnyomásos világának megrázó dokumentuma Kazimierz Brandys

A. Hofman, az Admiraal de Ruyter Fonds főtitkára váratlanul elhunyt. Benne lapunk egyik legmegértőbb és legtevékenyebb támogatóját veszti el. Elhúnyta különös veszteség számtalan magyar menekült számára egész Európában, akiknek A. Hofman az utóbbi évek során — rendszerint anélkül, hogy előtérbe lépett volna — oly sok segítséget nyújtott.

„Királyok anyja” című regénye, mely egyúttal érdekesen és meggyőzően analizálja a kommunisták lelki világát és bizonyos sablonszerű reakcióinak okát. (Les Temps Modernes, 1957. november, stb.) Ugyanez a téma, a vállalt és hirdett hazugság mindent szétroncsoló hatása képezi Brandstaetter „Osend” című drámájának az alapját, mely a főszereplő, egy kommunista író öngyilkosságával zárul (La Nouvelle Réforme, 1957. november-december).

A sok név közül csak néhányat említettem; a szellemi élet, a szellemi harcok szempontjából a szépirodalomnál azonban talán még fontosabb az ideológiai, a filozófiai harc; hol vannak a hibák, a végzetes tévedések a marxista elméletekben és gyakorlatban? Ennek a felkutatására, erre a fontos és bátor tetterre elsősorban Leszek Kolakowski, a varsói egyetem fiatal filozófusa vállalkozott. Metsző logikájú, éles, világos és teljes tudományos felkészültséggel megírt tanulmányaiban lassanként jónéhány kommunista dogma tartáhatatlanságát bizonyította be, jónéhány hazug illuziót zúzott pozdorjává. Ha egymás mellé tesszük a „Les Temps Modernes”, a „La Nouvelle Réforme” már említett és a „Hinter dem Eisernen Vorhang” 1957. decemberi, 1958. január, február és márciusi számait, harcáról és elméleteiről elég jó áttekintést szerezhünk.

Az utóbbi hónapokban megint viharfelhők tornyosulnak Varsó felett. Az első baljós jel a népszerű és bátor diáklap a Po Prostu betiltása volt 1957 júliusában; az 1957 novemberre tervezett „Europa” c. nemzetközi kulturális folyóirat már el sem indulhatott. 1958 elején elbocsátották Woroszylskyt szerkesztői állásából, Hlaskot, Kolakowskit egyre élesebben támadják. 1958 májusában pedig maga Kuryluk népművelésügyi miniszter is lemondani kényszerült, röviddel utána pedig az utolsó fellegvár, a nagyhírű és a lengyel október szellemében szerkesztett folyóirat, a „Nowa Kultura” vezetését is átvette a párt.

Marek Hlasko tavasszal Párizsban járt és különös, szokatlan intervjút adott a L'Express című ottani lapnak (megjelent az ápr. 17-i számban). Minden szavában bizalmatlanság, pesszimizmus és kétségbeesés van. Kétségbeesés Lengyelország miatt, de kétségbeesés a Nyugat láttán is, mert úgy érzi, más világból jön, hiába beszél, nem érti meg őt a nyugati ember. Mi Nyugaton élő magyarok már tanulgatjuk ezt a nyelvet, de arra is ügyelnünk kell, hogy ne felejtjük el a másikat, és mindig hű tolmácsok legyünk.

Közben pedig egyre növekvő aggodalommal nézzük a lengyel eget; a Magyarországot elborító sötét felhők ott is mind fenyegetőbben tornyosulnak.
1958. június 3. K. V. A.

ORDASS PÜSPÖK

folytatás a 8. oldalról.

Ordass Lajost, mint „nyugalmozott püspököt”, a hivatal átadására.

Horváth János, az Egyháziügyi Hivatal elnöke ugyanekkor bejelentette, hogy az állam a miniszteri biztost visszarendeli a déli kerületből és visszamenőleg folyósítja az eddig visszatartott rendkívüli államsegélyt.

Az ülésen résztvevő Dezséry László a püspöki tisztról lemondott. Az egyházkerületi tanács lemondást elfogadta. Az Elnöki Tanács újabb határozatáig a déli kerületet Koren Emil, pesti esperes vezeti.

A párt és a többpártrendszer

A ljubljanai jugoszláv pártkongresszus alkalmából a szabadkai „7 Nap” című magyar nyelvű hetilap több politikai elmélkedést és ideológiai fejtegetést is közölt. A sok elcsépett frázis és zsargon-kifejezés közepette és ellenére egy rövid cikk, melyben Kvazimodó Braun István a többpártrendszerrel értekezik, mégis megragadta figyelmemet, mert első pillantásra igen érdekes és logikusnak látszó, de voltaképpen rendkívül zavaros és félrevezető érveléssel igyekszik leleplezni a „burzsoádemokrata” többpártrendszer „szemfényvesztő áligazságát”.

De halljuk a szerzőt! „Maga a burzsoádemokrata rendszer egyébként is szemmel látható válságba jutott és az úgynevezett többpártrendszer ma már leginkább csak levegőberajzolt képzelet. A többpártrendszer a legtöbb esetben kétpártrendszerre változott, különösen az utolsó évtizedekben, a két párt politikai programja közötti legminimálisabb különbségekkel és a parlament tényleges befolyásának állandó csökkenésével.”

Kvazimodó Braun Istvánt, aki ilyen őszintén sajnálkozik a parlamentek tényleges befolyásának csökkenésén, megkérdezhetnők persze egy kis rosszindulattal, hogy miként határozná meg a népi demokrata parlamentnek a vastapokon túlnemő szerepét, de állításának ezzel a részével felesleges foglalkoznunk; mindenki, aki közelebbről ismeri egy-egy többé-kevésbé jól működő nyugateurópai demokrácia parlamenti életét, tudja, hogy ez a kitétel helytelen. Lehet, hogy kimegy a szokásból a pátosz, hogy kevesebb a botrány, a pofon és a tettlegesség, mint a „rég jó időkben”, de ez csak a demokráciában igen járható embert tévesztheti meg.

Jóval érdekesebb és a jámbor olvasót könnyebben félrevezető a szerző mondatának első fele: a nyugati többpártrendszer válságba jutott, már csak képzelet, mert a többpártrendszer sokhelyütt kétpártrendszerre alakult át. Kvazimodó Braun István úgy látszik a matematika barátja, azaz jobban mondva szeret számokkal bűvészkedni: „több” az nem „kettő”, na és „kettő”, az már majdnem „egy”. De éppen itt rejlik a számtani hiba, mert a „több” lehet „kettő”, de sohasem lesz majdnem „egy”. Ha a „7 Nap” cikkírójának különös matematikája helytálló, bizony gyerekjáték volna felállítani a csillogó, örökéletű képletet: minél több párt, annál több („burzsoá”) demokrácia! Franciaország, ahol egymást bénítja a sok párt, a legjobb példa ennek megcáfolására.

Nem az a fontos, hogy sok párt legyen, hanem az, hogy legalább két erős párt legyen. A kommunisták fittyet hányva minden pszichológiának, szeretnének hinni a tökéletes, önzést, balfogást nem ismerő emberben, de Sztálin sem volt, Hruscsov vagy Titó sem lesz isten. A demokrácia azon a józan férfias belátáson alapul, hogy gyarlók vagyunk. Ezért van szükség törvényekre, ezért kell, ha szabadon akarunk élni, minden uralmon lévő párt mellé egy második párt, mely ellenőríz és számonkér. Az, hogy van-e harmadik, és negyedik párt, érdekes, hasznos, fontos kérdés lehet, de az alapvető tényálláson mitsem változtat.

Ezek után már az a kérdés is másodlagos jelentőségű, hogy nagy különbség van-e a két párt politikai programja között. Kvazimodó Braun István jellemző módon nem szól Angliáról, ahol pedig ez a különbség szembeötlő, és Amerikát idézi, ahol a járható külföldi tényleg nehezen különbözteti meg a demokráta és a republikánus programot. De csak a programot! Ezen fennakadni keleteurópai ideológusoknak, csak ideológiában gondolkodó embereknek jellegzetes betegsége. Ugyanakkor elfelejti azt, hogy éppen ez a kétpártrendszeres

Amerika volt időrendben a nyugati demokrácia bölcsője, s hogy a republikánus Eisenhower minden lépését árgus szemekkel követik és milyen élesen támadják a demokráta.

Szemfényvesztő de végeredményben mégis átlátszó bűvészműtávját azonban valószínű, hogy nemcsak a játszi kedv diktálta a cikk szerzőjének, ha pedig szabad rejtett okok után

kutatunk, akkor talán arra lehet következtetni, hogy a szovjettel való új összecsapás után a jugoszláviai közvéleményben is újra erősödik a nyugati demokrácia, a többpártrendszer iránti vágy. Ez esetben már nagyon is érthető, hogy miért volt szükség erre a cikkre: ezt a közvéleményt kell csitítani, lehangolni és kiábrándítani.

KÁSZONYI SANDOR

Könyvek

Török Sándor: A hazug katona

Magvető, 1957

Kevesek írnak jó prózát Magyarországon. Az öt ujjamon meg tudnám számlálni, hány olyan magyar könyvet írtak az utolsó tíz évben, amely végtére fennmarad az idő nagylyukú rostáján; bizony, még gondolkodó íróknak is híjjával vagyunk mi magyar nyelven beszélők s olvasók. Ezért különös izgalommal írom ezeket a sorokat — hisz ez nekem nagyobb élmény, mint a műhold kilövése a világűrbe —; egy könyv jelent meg magyar nyelven, amely stílusban és tartalommal újat és maradandót ad: Török Sándor könyve, „A hazug katona”.

Az író régebbi könyvei sem voltak érdektelenek. Gazdag mesélőkedv, arányos szerkesztésmód, kedvesen közvetlen stílus, szelíd ironia és az olvasóval összekacsintó cinkos derű voltak eddigi műveinek szembeütő erényei. A nemrég újra kiadott „Valaki kopog”, az „Életem regény” és a többi Török Sándor-könyv (például a „Kököszi és Bobojsza”) elevenen élnek még nemcsak a betűvetők, hanem a betűvevők és a betűvevők emlékezetében is. „A hazug katona” azonban egészen más — nem független Török eddigi oeuvre-jétől, de egy kicsit annak a betűvevője. „A hazug katona” 1947-ben íródott. Miért nem jelenhetett meg tíz éven át? Egy lehetőség a sok közül: kellett a papír Azsajevre és Gellért Oszkára, hogy más népszerű, esztétikus lelkesedéssel olvasott szerzőket ne is említsek.

„A hazug katona” regény is, meg nem is. Egy különös katona történetét mondja el. Jön haza a háborúból ez a katona és találkozik sokféle emberrel, segíti s olykor hazugságokkal vigasztalja őket; — sok mindenkivel kerül össze a vándor katona az úton: egy asszonnyal, aki kenyeret ad neki, egy vakkkal, aki a karjaiban hal meg, a Gyermekkel és a festővel, aki kezét-lábát elvesztette, s most egy kosárban él és hordatik. Tulajdonképpen más nem is történik, csak ez a katona megy-mendegél, mint egy népmesében és a világ eléje tárul minden örömeivel és bánatával, s főként csudálatos titkaival. A katona (és a festő) valójában ezeket a titkokat keresi, tapintgatja: sokat tud már ebből a világból, de még mindig nagyon keveset, s végső soron azért él, hogy szívében megérthesse a végső titkot: a halált. Igen, ezért élni kell. A könyvben mondja valaki: „Itt kérdezni kell az életben, folyton kérdezni, nincs többé kérdés, ha meghaltál. A halálban már téged kérdeznek.”

„A hazug katona” — bár prózában van írva — költői alkotás. Költemény, mintahogy élő költemény egy karácsonyfa is, egy színes üveg-gömbökkel, angyalhajjal, ezüstruhás cukrokkal diszített fenyőfa. És a csillagszórók, ezek a fanyarul füstölő, sustorgó csodák! Költészet él, s munkál a feiröppenő, lebegő s lehulló mondatokban, a képek természetes frissesség-

ben, a gondolatok intellektuális, de ásványokból, növényekből, állatokból és emberekből táplálkozó erejében és igazságában. (Azt hiszem, a költőséget pontosan meghatározni éppúgy lehetetlen, mint zsebrerakni a fényt. Az író balladafoszlányokat dünyög a háborúról, elégiát mond a vigasztalók szent cselekedetéről, s ódát öltöztet párbeszédbe, ódát az értekeken túl levő ismeretlenhez, amelyhez a valóság örökös félálmában olyan nyomasztóan nehéz eljutni.

Török Sándor stílusa óhatatlanul egy spirituálisabb, rendezettebb és desztilláltabb Krúdyt idéz fel emlékezetemben. Török stilisztikai különbségeiben nem hasonlít Krúdyhoz, talán helyenként mondatfűzése emlékeztet rá — de „A hazug katona”-t olvasván kénytelen vagyok legalább utalni a „Vörös postakocsi” és a „Szindbád megtérése” írójára, ezzel is érzékeltetve, hogy a magyar próza milyen teljesítményének tartom ezt az irodalmunk fővonalaiból talán kieső, de szívünk lüktetését gyorsító, nem-múlandó, szép könyvet. Jóllehet nem hibátlanul egyenletes: a jó kezdés után tempója lassul, el-elakad, a régebbi motívumok (pl. a zászlós bicikli) felidézése egy-egy helyen feleslegesnek tűnik — de az utolsó tizenkét fejezet művészi értéke töretlen. Vannak a könyvben oldalak, amelyek az értők számára megnyílnak, mint manók mesebeli barlangja a megfelelő varázsigére, s fejezetek, amelyek a meg-nem-értőket is a tökéletesség-érzet megrendülésével kell eltöltsék. „A hazug katona” mondandója sokrétű és sokburkú credo-szerű kifejtése, érzésem szerint, a Gyermek megtalálásával és a katona megbetegedésével kezdődik. Hogy ez a mondandó mennyire független helytől és időtől, mutatja a hangulat (megint csak Krúdy legjobb írásában, pl. „Az útítárs”-ban meglévő) időtlen érvénye; — nem tudjuk, a történet hol, mikor, milyen háború után, melyik országban játszódik. „A hazug katona” időtlen, de időszzerű, sőt: modern, az ún. örök emberi témákról szól a mai gondolkodó ember hangján. Ez a szemlélet, ez az „ezoterikus jelenvalóság”, amely az emberi méltóság, s az élet tisztelőt és az ember tökéletesedésének követelményét a szellemi világ parancsaként fogja fel, nem menekülés a kor problémái elől — ellenkezőleg! Az igazi megfutamodás a semmit nem értő, s mindent megmagyarázó materializmus, amely egy lehetőséget eleve kizár a sok közül, s ezzel a tapintható realitások pusztá magánzárkájára korlátozza, itéli önmagát.

Mit mondhatnék még erről a könyvről, s írójáról? Sok-sok szeretett van bennük, a szeretet által való tudás szilárdsága és melege. És bölcsesség, — a szeretet bölcsessége. Mennyivel keresztényebb ez sok kemény, kandiszukorhideg vagy áhítatát barokkosan vattacukorrá sodró költő zöngeményeinél. Bizony, igazat mond a hazug katona. És igazat mond a festő, aki retteg a saját gyengeségétől, de mégis tisztítani akar a világon, s kusza vágyait legyőzve megigazulni: „A szabadság a tisztasággal azonos... Az ember nincs készen, csakugyan, munkatársa vagyok önnön teremtetemnek, jaj, nézzetek erősen engem, hogy el ne tűnjek magam elől!”

Gömöri György

EGY KÉK LOERT?

Franz Marc egy alkalommal képet ajándékozott August Macke barátja kisfiának. A kép kék lovacskát ábrázol színpadi díszlethez hasonló tájban, és a formák és színek bájos naivitása mesészerű és vidám hatást kelt. Nem tartozik a művész legjobb alkotásai közé, játékos bája és vidám elvontsága azonban kétségtelenül igen vonzóvá teszik. A „Kék lovacska” 1939-ben, mint az „elfajult” művészet egyik termékét külföldre adták el; a saarbrückeni „Saarland Museum” pedig nemrég 45.000 márkáért visszavásárolta a képet, melyet a festő annakidején a kisfiúnak ajándékozott. Ma ebben a festményben a német expresszionizmus egyik legnagyobb alkotását látják. Egy évvel ezelőtt e kép heves viták középpontjában állott. A képvásárlásért felelős egyént az adófillérek eltékozlásával vádolták; mivel ez azonban inkább politikai, mint esztétikai érvekkel folytatott támadás volt, könnyen lehetett elhárítani. Merkantilista századunkban ugyan a művészeti alkotást tekintik a legértékállóbb befektetésnek, mivel itt mutatkozik a legnagyobb értéknövekedés.

Ambroise Vollard elmés párizsi műkereskedő megemlékezéseiben egy ilyen vonatkozásban jellemző történetet mondott el: egy alkalommal, így szól, egy hölgyre hívták fel a figyelmét, aki képeket cipelt a hóna alatt. Arról panaszkodott, hogy férjének jövedelme nem elégséges ahhoz, hogy két cselédet tartson. Erre azt tanácsolták az asszonynak, hogy foglalkozzék műkereskedéssel, mert ezzel lehet legtöbbet keresni. A család egyik barátja, aki felismerte az asszony rátermettségét, néhány ezer franknyi kölcsönt adott neki, aki e pénzből a Kahnweiler-aukción egy sorozatnyi kubista képet vásárolt. Áruk ebben az időben igen alacsony volt, viszont nem sokkal később erősen felemelkedett. Az asszony ezentúl két cselédet tartott és autót vásárolt.

Jellemző példája ez egy olyan igen reális szerelemnek, amely a műalkotásokkal épűg spekulál, mint mások a gabonatözsden. A műkereskedelem már az elmúlt századok során is létezett és előfordult a műalkotásokkal folytatott puszta spekuláció is. Jan van Goyen híres németalföldi tájképfestő, aki egyaránt kereskedett házakkal, tulipánhagymával és festményekkel, így vesztette el egész vagyonát. A műalkotások a gazdasági életben azonban még sohasem értek el olyan magas értékelést, mint a legutóbbi 100 év alatt és sohasem értékelték még fel annyira a kortársak „modern” művészetét, mint az elmúlt 50 év során.

Rembrandt fillérékért.

Röviddel Rembrandt halála után művel annyira feledésbe merültek, hogy egy-egy festményét filléres áron lehetett megvásárolni. Rembrandt 1640 körül Frigyes Vilmos orániai herceg titkárának, Constantin Huygensnek festményt ajándékozott egy megbízás közvetítéséért. E képet 1905-ben a „Frankfurter Stadel” Schönborn gróf bécsi műgyűjteményéből 330.000 aranymárkáért vette meg. A „Samson megvakítását” ábrázoló kép ma a frankfurti gyűjtemény díszét képezi. Mindazonáltal kereken 150 év kellett ahhoz, hogy Rembrandt képei ilyen áremelkedést érhesse- nek el. Körülbelül ugyanebben az időben, 1910-ben New Yorkban egy Corot képet vettek meg árverésen ugyanilyen összegért. Rem-

brandt festménye ebben az évben, tehát alig öt évvel később, már alig cserélt volna ilyen áron gazdát, míg az akkor még élő Degas egyik festményéért valamivel később már 300.000 márkát fizettek.

Röviddel a századforduló után még néhány száz frankért lehetett Cézanne képeit megvásárolni. 1952-ben Cognacq párizsi áruházki- rály gyűjteményének árverésén, az 1906-ban elhalálozott festő egyik csendélete a mesé- beillő 400.000 márkás áron cserélt gazdát. Számbelileg nem ellenőrizhetjük a négy szem- közt lefolytatott magánügyletek során elért árakat, mint például azét a két Van Gogh festményét, amelyeket egy svájci műgyűjtő egy elberfeldi magángyűjteményből vásárolt meg többszáz ezer dollárért. Cézanne, Van Gogh, Toulouse-Lautrec festményei — ha egy- általán fellelhetők a piacon — ma a műkeres- kelemben ugyanolyan áron kelnek el, mint a legjobb régi mesterek festményei.

Sőt már a fiatalabb, részben még élő mű- vész-nemzedék árai is elérik lassanként a „klasszikus” szintet. A modern művészet auk- cióin az áremelkedések szenzációs méreteket öltöttek. A stuttgarti Ketterer cég Kokoschka egyik régebbi portréjáért 57.000 márkát kapott, Paul Klee egyik akvarelljéért 11.000-et, egyik festményéért pedig 38.000 márkát. Allg később, a Hamburger Kunsthalle Paul Klee egyik olajfestményéért 60.000 márkát adott. A Klee képeiért fizetett árak az utóbbi években azon- ban még mindig nem érték el azt az „árszintet”, mint Franz Marc festményei. Marc műveinek ritkasága és minősége, valamint a művész fej- lődéstörténeti jelentősége azonban teljesen indokoltá teszi azt, hogy a saarbrückeni „Kék lovacskaért” 45.000 márkát fizettek.

A kívülálló szemlélő ezt viszont nem érti meg és azt kérde, hogy vajon miért fizetnek egy festett vászonért ekkora összeget. A válasz egyszerű: a festmény annyit ér, amennyit fizetnek érte, vagy más szóval: a műpiacon az árakat, épen úgy, mint minden piacon, a keres- let és a kínálat szabja meg. A legutóbbi száz év alatt a kínálat állandóan csökkent, a keres- let pedig fokozódott és ezáltal az árak feltar- tóztathatatlanul emelkedtek. Wilhelm van Bode azt írja, hogy „John Pierpont Morgan személyében bukkant fel az első amerikai, aki mindenáron meg akart vásárolni minden ma- gánkézben levő komoly műalkotást, amely piacra került.” Morgant követték a többiek: megjelentek Mellon, Rotschild, Lehmann, Hirsch, Guggenheim, van Beuningen, Gulben- kian bank-, acél-, szén- és olajmágnások és vásároltak. Egyesek ugyan bizonyos korlátokat szabtak vásárlásaiknak, mint például Mellon amerikai acélkirály, aki csak a régi mesterek képeit vásárolta, igaz hogy tömegesen, például egy alkalommal 42 festményt vásárolt egy- szerre 21 millió dollár készpénzért. Ilyen vásárlások azonban ma már nem lehetségesek, még pedig azért, mert már nincs kínálat a piacon.

Megszűnik a képek vándorlása.

Két évvel ezelőtt meghalt van Beuningen holland nagyiparos és Gulbenkian örmény olajmilliomos. Velük kihalt a „milliárdos mű- gyűjtők” immár csak mondában élő nemze- déke. Van Beuningen gyűjteményét 20 mil- lióra becsülik; Gulbenkian, aki mindent gyűj-

tött, kereken 600—700 millió márka értékű műkincset hagyott hátra. Kétségtelenül ő volt kultúrtörténetünk legnagyobb műgyűjtője, nem bizonyos azonban, hogy ízlés tekintetében is elfoglalhatja-e az első helyet. A „nagy” gyűjtők halálával a régi kiváló mesterek képei is eltűntek a piacról s a nagy képvándorlás, amely kereken 150 évig tartott, befejeződött. Ma már csak kivételes esetekben kerül piacra a régi művészet egy-egy csúcscsalkotása.

Érthető, hogy ilyen értékelés mellett, ami- lyenre a művészet hosszú története során még sohasem volt példa, az áremelkedés hovatov-ább a jelenkor művészeire is kiterjedt. Cézanne, Van Gogh, Klee, a nagy impres- szionisták és a német expresszionisták képei, mint említettük, részben már el is érték a régi mesterek kereskedelmi árszintjét, vagy lega- lább is közeljárnak hozzá. Hogy a fejlődés milyen irányban halad, azt Bernard Buffet francia milliomos festő példájából látjuk. Egy- egy festménye 1949-ben még 400 márkáért volt megszerezhető, évi „termelésének” értékét ma viszont már legalább 400.000 márkára becsülik, emellett egyes képeiért ma 40.000 márkáig ter- jedő összeget fizetnek.

Ezt a fejlődést, amely talán sajnálatosnak is mondható, ma már ügylátszik nem lehet feltartóztatni.

Ha közelebbről vesszük szemügyre a helyze- tet, a kiegyenlítő igazság itt sem marad el. Csaknem minden nagy magángyűjteménynek előbb-utóbb az a sorsa, hogy köztulajdonba kerül. Ha ez még nem következik be ama meg- győződés alapján, hogy a nagy műalkotások nem maradhatnak magánkézben, úgy erről az örökösödési adó gondoskodik. Nagy műkincsek ma már ritkán maradnak egy nemzedéknél hosszabb ideig magántulajdonban. Mint alapít- ványok, vagy pedig a beszerzési árnál lényege- sen olcsóbb áron kerülnek tálratok vagy múzeumok birtokába. Így jut néhány filléres belépti díj ellenében mindnyájunk birtokába a nagy mesterek alkotása. A régi tulajdonosra legfeljebb már csak egy kis táblácska emlékez- tet, amely némileg még megcsillagotja a vásárlóképes milliárdos nagy nevét. Megér- demli, mert elég nagy árat fizetett érte! Annál is inkább, mert a horribilis árak csak azt a mély tiszteletet fejezik ki, amellyel a pénz ha- talma meghajlik a szellem nagyobb hatalma előtt.

MATTHIAS SCHRECKLINGER.

(Christ und Welt)

Bayreuth-ban a vasárnapi istentisztelet egy új formájával kísérleteznek, amely inkább beleillik a modern élet feszültségébe. Az isten- tisztelet 3/4 11-kor kezdődik és 45 percig tart. A prédikáció 20 percig tart.

A Német Evangélikus Egyház zsinata április 26-án ülésezett Berlinben. Dibelius püspök beszámolójában különösen két kérdésre irányította rá a figyelmet: a keresztyén ember felelőssége az atomkorszakban. Rámu- tatott arra, hogy Kelet-Németországban ter- veszerűen építik fel az állam ateista ellen-egy- házát; az ifjúsági avatással a gyermekekre és a szülőkre nagy nyomást gyakorolnak és az állami iskolákban a nevelés csak a materia- lista életszemléletet ismeri.

Luther műveit sokat forgatták és olvasták a reformáció hívei a 16. században Franciaor- szágból is. A következő századok folyamán hívei és ellenfelei egyaránt mindinkább mint „germán”, „nem franciás” reformátort tün- teték fel, s alig volt befolyása a francia pro- testáns szellemre. Az utóbbi években azonban Genf és Strassburg közvetítésével felújult iránta az érdeklődés; a genfi „Labor et Fides” kiadónál 1957-ben megindult legfontosabb műveinek új francia nyelvű kiadása.

A tíz parancsolat

The ten commandments

Két kritika

I.

Nehéz feladatra vállalkozott Hollywood. Nem is „biblikus légköréről” nevezetes ez a város. És a történelem: a történelem 10—20 évet jelent a feltűnő, fénylő, majd újra ismeretlenségbe vesző sztárok életében. Aztán kényes dolog is a XX. század emberének az Istent megjeleníteni.

Mielőtt belépek a terembe, arra gondolok, nem tudom, szabad-e a cowboy-filmek, detektív-történetek, émelegős, olcsó szerelmi históriák vásznára vetíteni az Isten fényességét.

A svájci közönség — s a lausannei talán különösen amerikaellenes — tartózkodik az amerikai filmekről. Mégis, most tömve van a terem, s egy héttel előre kell jegyről gondoskodni. A nagy lámpák kialusznak s a teremben alig van beszélgetés. Aztán csend lesz, felgördül a függöny. Nyoma sincs a reklámfeliratoknak, s az annyira szokott jazz-számok is elmaradnak. Egyenesen a film kezdődik — egy erős, mély férfihang jelenti: „Isten megteremtette a világot.” Sötétzöld, meleg tónusú képek jönnek, s a képek párája mögött érezni az élet ritmikusan dobogó szívét.

Négy órán keresztül perog a film. A szünetben az emberek szinte zajtalanul mozognak, halkán mondanak egymásnak valamit, s a modern, fiatal fiúk csónadrágban — utána néznek a cigarettafüstnek a folyosón.

Igen, a közönség hódol egy tipikusan amerikai, látványos történelmi filmnek (ha megfelel ez a név) amiről pár héttel ezelőtt ugyanitt mosolyogva beszéltek....

Mikor hunyorogva kilépek az utcára, már tudom, hogy IGEN, szabad a mozivászonon a Tíz Parancsolatról beszélni. Igen, mert az Isten a hétköznapok, az élet Istene. És a film — bár nem egyezik meg elképzeléseinkkel a csipkebokorból ráncvilágító, isteni tüzet jelképező sárgászöld (neon?) fény, bár tudjuk, hogy a lángoszlop trükk, vagy jóesetben tüzijáték, bár az esti bibliavásolás hangulatával alig van kapcsolata a fáraó paripái nyargalásának, vagy Nefretiri (Anne BAXTER) kacérságának, — a film mégis elérte célját.

Elérte, amennyiben Charlton HESTON, Mózes talán el sem képzelte, vagy a Biblia s Michelangelo szobra után elképzelt alakjából embert varázsol. Előbb hatalmas embert, aki országokat, törzseket hódít, parancsokat oszt, aki férfiszépség, és aki — ember a rabszolgákkal is. Aztán rabszolgát, aki sarat tapos, izzad, akinek láncait vállainkon érezzük, aki liheg, ellenáll a hatalom csábításának és parancsának; mégkésebb kegyvesztett, elűzött, megaláztatott vándort, hegyi pásztor, végül pedig Isten, az Egy Isten látható, érzékelhető ember-küldöttjét.

Elérte, amennyiben az érthetetlen hieroglifák és múmiaképek történelemkönyvi emlékvilágából egy gögös, keményszívű zsarnokot állít elénk: II. Ramzesz személyét (Yul BRYNER alakításában), aki végül megtörik a kicsüfölt, lenézett zsidó-Isten csapásai alatt. Mert Sephora, Mózes felesége (Yvonne De

CARLO) egy kékszemű, természetes pásztoraszszony, és — legfőképpen — mert a modern alkotáson túl, a hibák, vagy az emberi képességek határa felett, függetlenül ezektől, s a mozi-teremtől ott látjuk, érezzük, s ebbe olykor beleborzongunk, a cselekvő, irányító Istentől

A film tehát nemcsak tárgyi tudással, átéléssel, sok gondtal és fáradsággal készült, nem Cecil B. De MILLE zseniális alkotása csupán, hanem — ha magamba, s a közönlő tarka társaság szemébe nézek — istenihlette prédikáció, üzenet is, a nagy alkotás gyarolóságai dacára.

KISS-TUZSON ADÁM.

II.

Cecil B. de Mille amerikai filmrendező első filmjét a tíz parancsolatról 1923-ban készítette. Ez a film két részből állt: de Mille a tíz parancsolat jelentőséget mind Izrael népének történetéből, mind a mai életből merített példák akarta szemléltetni. Azóta még több vallásos tárgyú filmet rendezett és most — 35 év múltán — újra visszatért első és legnagyobb sikeréhez és a „Tíz Parancsolat”-nak teljesen új filmváltozatát készítette el.

Ez az új film Mózes életének történetét tárja elénk és abban a mozzanatban éri el csúcspontját, midőn Izrael népének nagy vezére Istentől a Sinai hegyen átveszi a tíz parancsolatot. 1923 óta a filmtéchnika azonban nagy változáson ment át. Akkoriban még csak a némafilmet ismerték, de Mille ma viszont már a vistavision és technicolor technikát is felhasználhatta.

Maga a rendező azonban ugyanaz maradt. Megmaradt top show man-nek. Ereje tömeghatásban és a látványosságokban jelentkezik.

A „Tíz Parancsolat” ereje legjobban ott ütökzik ki, ahol a zsidóknak Egyiptomból történt kiűzetését ábrázolja. Az egész népet magunk előtt látjuk a sivatagban elvonulni. S de Mille itt sikeresen adta vissza a bibliai gondolatot. Sem Mózes, sem népe nem tudják, hogy merre haladnak. Jövőjük Isten kezében van és az Ő parancsát teljesítik.

Charles Heston kitűnően alakítja Mózes szerepét. Először mint fiatal egyiptomi herceg és hadvezér, majd mint Izraelnek Isten által ihletett felszabadítója jelenik meg előttünk. Ezt az átalakulást meggyőző módon sikerült visszaadnia, ami nem volt csekély teljesítmény sem a színész, sem a rendező részéről.

Vannak a filmnek azonban olyan részletei is, amelyek zavarólag hatnak. Elsősorban komolyan kell kifogásolnunk azt, hogy a „szent” fogalmával szemben nem tanúsítanak kellő megtisztelő tartózkodást. Ami szent, az egy szersz mind rejtelmes is. Nem lehet mindent szemléltetővé tenni, legkevésbé azt, ami láthatatlan. De Mille sok olyan mozzanatot mindenképpen szemléltetően akart ábrázolni, amelyet csak sejtetni lehetett volna szabad.

Még az is kifogásolható, hogy ebben a filmben is érvényesül az az elv, hogy filmet csak szerelmi történetek beiktatásával lehet készíteni. Mózes és a fáraó e filmben ugyanazért az egyiptomi hercegnőért lelkesednek; Józsué szerelmével is behatóan foglalkozik a film. Mindennek azonban vajmi kevés köze van a tárgyhöz és elnyújtja a filmet. A film tartama 3 és fél óra. Ha ebben az esetben a romantikát kihagyják, úgy a film sokkal rövidebb és jobb lett volna.

Egyben nagy hibának tartjuk azt, hogy Mózes történetéből közvetlenül a szabadság korszerű értelmezését vezették le. Az amerikaiak olyan nagyra tartják alkotmányukat, hogy a világtörténelem minden szellemi nagyságát úgy tüntetik fel, mintha alkotmányuk szálláscsinálója lett volna. Így Mózes is. A bibliai kinyilatkoztatás és a szabadságesszme közötti összefüggés azonban természetesen korántsem olyan egyszerű, mint ahogy azt a „Tíz Parancsolat”-ban itt-ott bemutatják. J. A. HES

Kommunista Kinában egy iskolai versenyen egy iskolás fiú így válaszolt arra a kérdésre, hogy mi a fa. „A fa a béke ügyét szolgáló nyersanyag, melyből puskaagyakat készítenek.”

Muraközy Gyula, a református egyház egyetemes konventjének vezetője lemondott állásáról. Helyét Gaál István, a tiszántúli püspök helyettese vette át, egyelőre ideiglenes jelleggel, míg az egyetemes konvent legközelebbi ülése a végleges döntést meg nem hozza. Muraközy Gyula továbbra is megmarad a református egyház külügyi osztálya vezetőjének s az Ökumenikus Tanács főtákarának.

jöjjetek

Keresztyén havi lap.

Szellemi fórum.

Kiadja

az Admiraal de Ruyter Fonds

Szerkesztőbizottság:

Kibédi Varga Áron, Tóth Miklós, Tüski István, Végh József.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2., Hollandia.

Minden cikkért szerzője felel.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Évi előfizetési díj: Anglia: 4,— sh., Argentína: 20 peso, Ausztrália: 10,— sh., Ausztria: 15,— Sch., Belgium és Luxemburg: 25,— fr., Franciaország: 200,— fr., Hollandia: 2,— gld., Németország: 2,— DM., Svájc: 2,50 fr., Svédország: 3,— Kr.

Félévi előfizetési díj a fenti összegek fele.

Megrendelhető:

ANGLIA:

Mező Lajos, 134, George St., London S.W. 1

ARGENTINA:

C. A. Besenyi, Obligado 1155, Adrogué F.C.N.G.R., Prov. Buenos Aires

AUSZTRÁLIA

Domahidy András, 142, Townsend Rd., Subiaco, W. A.

AUSZTRIA:

Bányai Zoltán, Wien, Hauptpostamt, Poste restante

BELGIUM

Galgóczy Károly, 7, rue Standonck, Louvain

FRANCIAORSZÁG:

Vánkay István, Cité Universitaire, Maison du Japon, Paris XIVE és Sociéte Balaton, 12, Rue de la Grange-Batelère, Paris IXe

HOLLANDIA:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2. Postai csekk száma: 316430, Admiraal de Ruyter Fonds, Utrecht.

NÉMETORSZÁG:

Ismaningenstr. 68/0, München 27.

SVAJC:

Rebgasse 38, Basel.

Más országokból szíveskedjenek olvasóink közvetlenül a kiadóhivatalhoz fordulni.